

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ
II РІВНЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи СОм-24
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта.
Логопедія»

Хрокало Альони Іванівни

Керівник доктор філософії,
доцент кафедри дошкільної і
спеціальної освіти Сіденко Ю.О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ.....	8
1.1. Сучасний стан проблеми загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: характеристика та рівні проявів.....	8
1.2. Розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення як основа формування комунікативних умінь.....	15
1.3. Мнемотехніка як засіб активізації мовлення дітей дошкільного віку.....	21
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	33
2.1. Організація і методика дослідження.....	33
2.2. Результати констатувального етапу дослідження.....	37
Висновки до другого розділу.....	42
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ.....	44
3.1. Обґрунтування моделі розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами мнемотехніки.....	44
3.2. Організаційно-змістові аспекти корекційно-розвиткової роботи з формування мовленнєвої активності дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами мнемотехніки.....	49

3.3. Результати формувального етапу дослідження.....	54
Висновки до третього розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток мовлення дитини становить передумову становлення особистості впродовж дошкільного періоду.

Базовий компонент дошкільної освіти регламентує необхідність формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку, структурними складовими якої виступають лексичний, фонетичний та граматичний компоненти, що забезпечує розвиток здатності до вільного володіння мовленням, вербалізації власних думок, формулювання запитів, а також використання вербальних і невербальних засобів комунікації.

Недостатність мовленнєвого розвитку є актуальною проблемою серед дітей старшого дошкільного віку, що підтверджується дослідженнями Н. Бондаренко, Т. Корольок, Ю. Рібцун, Л. Стахової, Л. Трофименка, О. Ярмоли та інших науковців.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що мовленнєва активність дітей дошкільного віку є багатогранним і комплексним феноменом (А. Арендарук, Н. Базима, О. Боряк, Н. Ільїна, К. Крутій, І. Мартиненко, Ю. Рібцун та ін.).

Водночас ряд учених (А. Богуш, В. Козаренко, Л. Соловйова, Г. Чепурний та ін.) підкреслюють ефективність застосування мнемотехнічних методик у дошкільній освіті як дієвого засобу засвоєння інформації та стимулювання пізнавальної, зокрема мовленнєвої, активності дітей.

Встановлено, що використання мнемотехніки в розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами ґрунтується на тому, що ця технологія має теоретичне та емпіричне обґрунтування. Прийоми символізації полегшують та пришвидшують процес запам'ятовування та опанування нового матеріалу, підвищуючи мотивацію до пізнавальної діяльності. Застосовуючи текстові аналогії, дитина вчиться виділяти головне, систематизувати та порівнювати знання.

Водночас, аналіз наукових розвідок засвідчив щодо недостатній рівень вивчення і розв'язання проблеми розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами мнемотехніки, що і окреслило тему магістерської роботи.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність моделі розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення другого рівня засобами мнемотехніки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан проблеми розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення в теорії спеціальної освіти.

2. Виявити рівні і особливості розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня.

3. Визначити організаційні аспекти проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня.

4. Виокремити засоби мнемотехніки, спрямовані на активізацію мовлення, розробити тематичне планування та настільно-друковані ігри.

5. Перевірити ефективність моделі розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення II рівня.

Об'єкт дослідження: корекційно-розвиткова робота з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення II рівня.

Предмет дослідження: розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз та узагальнення загальної і спеціальної психолого-педагогічної літератури; *емпіричні* – педагогічне спостереження, проведення педагогічного експерименту; *математичні* –

кількісна і якісна обробка результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Визначено організаційні аспекти проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня; розроблено модель розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення II рівня; виокремлено засоби мнемотехніки, спрямовані на активізацію мовлення, розроблено тематичне планування та настільно-друковані ігри. Результати теоретичного і практичного дослідження можуть бути використані учителями логопедами у практиці роботи з дітьми даної категорії та у процесі викладання фахових дисциплін у здобувачів вищої освіти зі спеціальності А 6 Спеціальна освіта (Логопедія).

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад дошкільної освіти(ясла-садок)комбінованого типу №303 Криворізької міської ради; Комунальний заклад дошкільної освіти(ясла-садок)комбінованого типу №145 Криворізької міської ради; Комунальний заклад дошкільної освіти(ясла-садок)комбінованого типу №230 Криворізької міської ради.

Апробація результатів дослідження.

- 1) XI Міжнародна науково-практична конференція «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі», (20 листопада 2025 року, м.Суми, СумДПУ імені А.С. Макаренка).Тема доповіді на секційному засіданні: «Мнемотехніка як засіб активізації мовлення дітей дошкільного віку».
- 2) Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта і суспільство в умовах змін: виклики та іновації».Тема доповіді на секційному засіданні:«Потенціал мнемотехнічних прийомів у

стимулюванні мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення»

Публікації:

- 1) Хрокало А.І. Мнемотехніка як засіб активізації мовлення дітей дошкільного віку. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції* (20 листопада 2025 року, м. Суми, СумДПУ імені А.С. Макаренка). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2025.
- 2) Хрокало А.І. Потенціал мнемотехнічних прийомів у стимулюванні мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Наука, освіта і суспільство в умовах змін: виклики та інновації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Кременчук, 10 жовтня 2025р.) Кременчук: ЦФЕНД, 2025.

Структура та обсяг магістерської роботи: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (64 найменування), додатки. Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

1.1. Сучасний стан проблеми загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: характеристика та рівні проявів

В умовах сьогодення помітно збільшилася кількість дітей із загальним недорозвитком мовлення (далі – ЗНМ), що зумовлено біологічними, соціально-психологічними, екологічними та іншими чинниками, а також їхнім поєднанням. Цей факт обумовлює підвищення уваги дослідників до даної проблеми.

Недостатність мовленнєвого розвитку становить актуальну проблему серед дітей дошкільного віку, що підтверджується науковцями Н. Бондаренко, Т. Корольок, Л. Стаховою, Л. Трофименком, О. Ярмолюю.

Поняття «загальне недорозвинення мовлення» (ЗНМ) є центральним у термінологічній системі логопедії, що використовується для характеристики комплексних мовленнєвих порушень і застосовується для позначення недостатнього рівня сформованості окремих мовленнєвих функцій або цілісної системи.

Теоретичний аналіз засвідчив, що загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – це комплексне мовленнєве порушення, що характеризується недостатньо сформованими усіма складовими мовленнєвої системи – лексичною, фонетичною та граматичною [1].

За визначенням Ю. Рібцун, загальне недорозвинення мовлення становить складне порушення, що виявляється в недостатній або повній несформованості всіх компонентів мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичного, лексичного, граматичного) як на імпресивному, так і на

експресивному рівнях, а також функцій, що забезпечують опанування мови (зокрема мисленнєвих, сенсорних та контролюючих операцій), спричинене негативним впливом екзогенних та/або ендогенних чинників на різних етапах онтогенезу (пренатальному, натальному, постнатальному) [48].

У науковому дискурсі виокремлюють чотири рівні ЗНМ, кожен з яких характеризується певним співвідношенням первинного порушення та вторинних проявів, які гідують розвиток мовленнєвих і немовленнєвих складових. Перехід від одного рівня до іншого зумовлюється виникненням нових мовленнєвих можливостей, зростанням мовленнєвої активності, видозміною мотиваційного підґрунтя мовлення та його наочно-смислового наповнення, активізацією компенсаторних механізмів. Індивідуальний темп прогресу дитини визначається тяжкістю первинного порушення та подальшими ускладненнями[1; 30].

З огляду на це вважаємо за необхідне проаналізувати загальну характеристику рівнів ЗНМ. Для першого рівня характерна повна або практично повна відсутність вербальних засобів спілкування, саме у той період, коли в дітей у нормімовлення переважно сформоване.

Діти 4-5-річного віку, а інколи й старші за віком, володіють вкрай обмеженим активним словником, який формується із звуконаслідувальних елементів та звукових сполучень, незрозумілих для оточуючих. Звукові сполучення часто поєднуються з відповідними жестикуляціями, що забезпечує можливість розуміння дитини. За фонетичним оформленням лепетне мовлення утворюється як із наближених до слів компонентів, так і з повністю відмінних від слів звукових комбінацій. Діти здатні вживати окремі загальноживані лексеми, однак зазвичай ці слова характеризуються деформованою складовою будовою та фонетичним оформленням.

Одним і тим самим фонетично оформленим словом діти називають різні об'єкти. Назви дій підміняються назвами предметів і навпаки. Діти не

використовують морфологічних компонентів для вираження граматичних значень. Спостерігається практично повна нездатність розрізняти значення граматичних форм слів залежно від числа, роду та інших категорій [30; 48; 59].

Діти з першим рівнем ЗНМ практично не володіють фразою. Інколи спостерігається використання лепетних слів та речень. Пасивний словник дітей суттєво переважає активний. Саме через це виникає хибне враження, що діти все розуміють, однак самотійно нічого не можуть виразити. Слід зауважити, що діти сприймають адресоване їм мовлення виключно в ситуативному контексті.

В імпресивному мовленні дітей суттєве значення має лексична семантика слів, граматичні форми залишаються неврахованими. Фонетичний аспект мовлення не сформований, тож неможливо визначити точно стан звуковимови. Артикуляція окремих звуків є часто неправильною.

У дітей не сформована здатність до сприймання та відтворення складової структури слова. В активному мовленні домінують одно- та двоскладові конструкції. Діти не здатні оволодіти звуковим аналізом слова. Безпосередньо завдання на виокремлення звуків зі слів залишається незрозумілим для дітей. Отже, спроби навчити грамоті без належної мовленнєвої підготовки є безрезультатними [30; 48; 59].

Другий рівень загального недорозвинення мовлення характеризується зростанням мовленнєвої активності дітей. У дітей розвивається фразове мовлення. Проте воно суттєво деформоване у фонетичному та граматичному планах. Діти спроможні відносно розгорнуто розповідати про знайомі події, про себе, сім'ю, давати відповіді на запитання, складати елементарну розповідь за ілюстрацією.

При другому ступені ЗНМ словниковий запас залишається суттєво меншим порівняно з нормою для відповідного віку. Основу словника складають іменники, тоді як дієслова з'являються з певною затримкою.

Прикметники представлені мінімально (якщо порівнювати: діти з нормальним мовленнєвим розвитком у 2,5-3 роки володіють близько 40 прикметниками), при цьому весь словниковий запас не перевищує 1000-1200 слів.

Дитячий лексикон не містить термінів для позначення багатьох частин тіла (тулуб, лікоть, коліно, плечета і інші); найменувань тварин і їхнього потомства; назв різних професій; означень кольору, форми, розміру та подібного. Діти підбирають схожі за значенням слова-замінники (приклад: говорять "мама шие шапку" замість "плете"; "вода" замість "фонтан"); вміння утворювати нові слова у них не сформоване [30].

Граматична складова експресивного мовлення має серйозні порушення. Фіксуються значні помилки при використанні різноманітних граматичних структур: некоректне застосування відмінків; неточності у вживанні іменників за родами; порушення узгодження між прикметниками, числівниками та іменниками.

Коли діти намагаються відмінювати іменники та прикметники за родовими, числовими, відмінковими ознаками, а також змінювати дієслова за часовими формами, це найчастіше закінчується невдачею [48].

Діти відчують значні труднощі при використанні прийменників. Сполучники та частки майже не з'являються у дитячому мовленні.

Звукова організація мовлення відзначається специфічними характеристиками. Спостерігаються порушення у вимові приголосних звуків: шиплячих, сонорних, свистячих, дзвінких і глухих, твердих і м'яких. Неправильно вимовляються від 16 до 20 і більше звуків. Голосні промовляються неясно та розмито. Порушується звуковий склад слів: фіксуються випадіння приголосних; вставлення додаткових голосних. За результатами спеціальних досліджень у дітей констатується недорозвинення фонематичного сприйняття та відсутність сформованих фонематичних уявлень. [1; 30; 48; 59].

Діти не володіють навичками, необхідними для опанування звукового аналізу та синтезу слів. Характерною ознакою мовлення дітей із другим ступенем ЗНМ виступають порушення складової структури слів. Під час відтворення слів з різною кількістю та послідовністю складів виявляються серйозні порушення: елізії; персеверація; персеверації звуків; вставлення зайвих складів; контамінації; антиципації [48].

Причини порушень складової структури слів зумовлені обмеженими фонематичними (сенсорними) та артикуляційними (моторними) можливостями дитини. Помилки у вигляді перестановки, додавання, уподібнення складів є ознакою несформованого фонематичного сприймання. Переважання помилок, пов'язаних зі зменшенням кількості складів, випаданням звуків у місцях стику приголосних, свідчить про розлади у артикуляційній сфері [59].

Для третього рівня загального недорозвинення мовлення властиве розгорнуте фразове мовлення з суттєвими порушеннями лексико-граматичного та фонетико-фонематичного характеру. Звукова сторона мовлення є більш розвиненою, однак все ще зберігаються характерні помилки: змішана артикуляція свистячих, шиплячих звуків, африкатів і сонорних. Варто відзначити, що один звук здатний заміщати водночас два чи більше звуків з тієї самої або споріднених фонематичних груп [48].

Для дітей характерними є порушення складової будови слів. Діти здатні відтворити слова з 3-4 складами, проте у власному мовленні роблять типові помилки: зменшують число складів; змінюють послідовність складів; роблять склади подібними один до одного; вставляють непотрібні звуки та склади; пропускають звуки в місцях скупчення приголосних у словах.

У дітей з третім рівнем ЗНМ фонематичний недорозвиток проявляється насамперед у нездатності розрізняти звуки, які мають незначні акустико-артикуляційні відмінності, проте іноді діти не можуть розмежувати навіть звуки з яскравими відмінностями. Недорозвинення

фонематичної сфери сповільнює і утруднює оволодіння навичками звукового аналізу та синтезу [30; 48; 59].

Дослідження словникового запасу дітей має специфічний характер лексичних помилок. Діти виявляються неспроможними самостійно відтворити слова, які присутні у їхньому пасивному словнику, використовують слова некоректно в мовленнєвому контексті. У власному мовленні фіксуються різноманітні заміни слів: помилково називають об'єкти, схожі зовнішньо; змінюють назви предметів, подібних за функцією; підміняють назви предметів на інші, що пов'язані з ними ситуативно; назву частини об'єкта використовують для позначення цілого; слова на позначення родових понять заміняють видовими і навпаки; замість окремого слова застосовують словосполучення або ціле речення; назви дій заміняють словами, спорідненими за ситуацією та зовнішніми проявами; не усвідомлюють, плутають, не здатні відтворити окремі дії (підстрибувати, латати, зазирати тощо) [30].

Діти з третім рівнем ЗНМ демонструють постійні труднощі в опануванні та застосуванні граматичних елементів мови. Імпресивний аграматизм проявляється у неповному усвідомленні морфологічної будови слова. Фіксуються складнощі у сприйнятті складних логіко-граматичних структур, які передають причинно-наслідкові та часово-просторові зв'язки.

У власному мовленні діти регулярно роблять помилки під час граматичного перетворення слів та їхнього поєднання в реченні. Типовими є помилки при зміні словоформ, узгодженні прикметників і числівників з іменниками за родом, відмінком і числом, помилки у застосуванні простих і складних прийменників. Для дітей характерні постійні помилки в процесі словотвору.

Діти не усвідомлюють морфологічну структуру слова. Фіксуються труднощі у творенні іменників із використанням суфіксів; застосуванні дієслів з префіксами; утворенні прикметників на основі іменників. Діти не

завжди спроможні знайти спільнокореневі слова, нерідко не усвідомлюють суть завдання [30; 48; 59].

Порушення у застосуванні словника, граматичних структур та звуковимови чітко проявляються у різних видах монологічного висловлювання: переказуванні текстів, створенні розповідей на основі малюнка чи послідовності малюнків, розповідях про особистий досвід, описах предметів. Діти усвідомлюють послідовність подій, проте при створенні розповідей за серією малюнків обмежуються лише переліком дій. Під час переказу випускають певні епізоди, втрачають персонажів, іноді порушують логічний порядок подій.

Описова розповідь є складною для дітей, вони лише називають окремі об'єкти та їхні елементи. Зазвичай діти не коментують словесно свої ігрові дії. Деякі діти здатні лише відповідати на поставлені запитання.

Тривалі дослідження мовленнєвого розвитку дітей віком 6-7 років дали змогу виділити четвертий ступінь мовленнєвого недорозвитку – слабо виражене недорозвинення мовлення [48].

Діти з четвертим ступенем недорозвинення мовлення демонструють незначні порушення у всіх йогокомпонентах. Ці діти не мають яскраво виражених порушень звуковимови, спостерігається лише недостатнє розрізнення звуків. Специфічною ознакою є те, що дитина, усвідомлюючи смисл слова, не закріплює в пам'яті його фонематичну структуру, що призводить до спотворень у різних формах: персеверації, зміна послідовності звуків і складів, парафазії, випадіння складів, вставлення зайвих звуків і складів.

Ослаблена артикуляція та розмита дикція створюють відчуття загальної невиразності мовлення. Утворення слів шляхом суфіксації також спричиняє серйозні складнощі. Постійними залишаються помилки у використанні іменників із зменшувально-пестливими суфіксами, іменників із суфіксами однини тощо [30].

На основі вищевикладеного акцентуємо увагу на проведенні корекційно-розвивальної роботи вчителем-логопедом щодо розвитку мовленнєвої активності як фундаменту в формуванні комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

1.2. Розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення як основа формування комунікативних умінь

Мовленнєва діяльність посідає специфічне місце в системі функціонування психічних процесів людини. Будучи основою мисленнєвої діяльності та регулятором поведінкових реакцій, вона виконує функцію соціалізації, що забезпечує адаптацію людини в окремому колективі та навколишньому оточенні. Відхилення в мовленнєвій діяльності можуть спричиняти негативні наслідки та обмежувати комунікативний потенціал людини, гальмувати розвиток особистісних характеристик, ускладнювати її соціальну адаптацію.

На сучасному етапі проблематика розвитку мовлення дошкільників із ЗНМ є надзвичайно актуальною. Базовий компонент дошкільної освіти визначає необхідність опанування мовленнєвої компетентності дітьми старшого дошкільного віку, складовими якої виступають лексичний, фонетичний, граматичний компоненти, що призводить до вироблення здатності вільно послуговуватися мовленням, активно артикулювати власні думки, формулювати прохання, застосовувати вербальні та невербальні способи комунікації тощо.

У дітей із ЗНМ пізніше починає розвиватися така вища психічна функція як мовлення, що може виявлятися в більш пізніх термінах його становлення, порушенні звуковимови, лексики, граматики, словникового запасу тощо. Це зумовлено залежністю розвитку мовлення від

інструментів мислення та від соціально-культурного досвіду кожної окремої дитини. Саме про це у своїх наукових доробках зазначав Л. Виготський.

Порушений мовленнєвий онтогенез дітей із ЗНМ деструктивно впливає на формування мнестичних процесів, концентраційних механізмів уваги, уяви, когнітивної активності, перцептивних функцій тощо. У досліджуваній категорії дітей фіксується ретардація в розвитку лексичного, фонематичного, граматичного компонентів мовлення, а саме – дефіцитарна сформованість артикуляційного та семантичного аспектів мовлення, що детермінує складнощі у конструюванні коректного зв'язного висловлювання. У цієї групи дітей виникають бар'єри в комунікативній взаємодії з однолітками та дорослими, спостерігаються проблеми в освітньому процесі та соціальній адаптації, що конститує мовленнєву активність як релевантний об'єкт психолого-педагогічної, психолінгвістичної верифікації [20, с. 210].

Науковці інтерпретують «мовленнєву активність» як компетенцію суб'єкта конкретного комунікативного акту продукувати висловлювання і паралельно здійснювати рецепцію (декодування) мовлення іншого суб'єкта.

На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки сформульовано теоретичні концепції корекційної роботи з порушеннями мовленнєвої діяльності, які орієнтуються на цілісний розвиток дитини і виступають суттєвим критерієм її готовності до шкільного навчання [3; 7; 13].

С. Конопляста виділяє в мовленні три функції взаємодії з оточенням: комунікативну, регулятивну, пізнавальну. Комунікативна функція формується найраніше. У зв'язку з цим дослідниця описує формування та розвиток мовлення і, відповідно, мовленнєвої активності за віковими етапами дитини [30, с.40-42].

Дослідники у сучасних наукових публікаціях зазначають, що діти з ЗНМ роблять помилки при створенні розповідей на задану тему, за малюнком чи послідовністю малюнків, у них порушується логічний зв'язок у викладі думок, пропускаються суттєві елементи оповідання, фіксується дублювання окремих фрагментів, виникають складнощі у побудові структури висловлювання.[30; 48; 59].

Теоретичний аналіз наукової та фахової літератури виявив низку причин, що зумовлюють недостатній розвиток мовленнєвої активності в дітей 5-7 років:

- особливості розвитку зв'язного мовлення, що проявляються в дітей під час бесіди, складання розповіді за картинками, серією картинок тощо і виявляються в зосередженні на менш важливих подіях, пропуску ключових подій, повторенні епізодів;
- труднощі у виборі відповідних мовленнєвих засобів і плануванні послідовності висловлювань;
- переважання простих речень у мовленні дитини.

Таким чином, у сучасний період спостерігається зростання кількості авторських методик, що орієнтовані на дослідження рівня розвитку мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку. Аналіз цих методик виявив їх схожість та наявність єдиної структурної основи, яка охоплює:

- відтворення тексту (відомої або невідомої казки);
- створення розповіді за послідовністю сюжетних малюнків;
- побудова розповіді на основі сюжетного малюнка;
- формування розповіді з опорою на власний досвід.

Проблема мовленнєвої активності та корекційно-педагогічних умов її розвитку є предметом детального вивчення у сучасних логопедичних дослідженнях багатьох науковців. І. Мартиненко у своїх наукових роботах розкрила особливості та механізми розвитку навчання розповіданню дітей з порушеннями мовлення [38-41].

Дослідження Ф. Бацевича спрямовано на виявлення закономірностей зв'язного висловлювання дитиною значущих мовленнєвих відрізків (слів, висловлювань, текстів) та моделювання нею власних мовленнєвих структур [5]. Ним було акцентовано увагу на тому, що у дітей 5-7 років з порушеннями мовлення спостерігаються труднощі у вмінні складати переказ за серією картинок.

Причинами порушень мовленнєвої активності у дітей 5-7 років визначено наступні:

- 1) процеси, які забезпечують смислову структуру текстового висловлювання – відтворення смислового змісту заданого тексту, визначення хронологічної послідовності подій, зображених на малюнках, виділення та розкриття теми повідомлення, узагальнення – наслідок: порушення смислової єдності мовленнєвих висловлювань;
- 2) процеси, які відповідають за лексико-синтаксичну організацію мовлення (відхилення у лексико-синтаксичній структурі речень, підборі слів, виборі засобів зв'язку між реченнями, наслідок – порушення логічної зв'язності мовленнєвого повідомлення).

В рамках теоретичного дослідження нами проаналізовано підходи та методики розвитку мовленнєвої активності у дошкільників із порушеннями мовлення. Основними напрямками роботи, які пропонуються в науково-педагогічних джерелах, визначено такі [24; 27]:

- розвиток та закріплення лексико-граматичних понять;
- становлення базових навичок сприйняття зв'язного висловлювання;
- розвиток умінь аналізувати зміст розповіді;
- розвиток умінь визначати головну думку та створювати висловлювання за планом;
- розвиток умінь коректно оформлювати висловлювання лексично та граматично;

- розвиток артикуляційних органів у дошкільників із порушеннями мовлення;
- розвиток слухового підґрунтя мовленнєвих процесів;
- розвиток мовленнєвої активності у якості комунікативного засобу (інтеграція зв'язного мовлення в різноманітні види діяльності).

Методами та прийомами корекційно-розвивальної роботи з подолання порушень зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку визначено такі [32; 37]: бесіда, складання розповідей за серіями картинок, за показом картинок, перекази; викладення сюжету за послідовними запитаннями, сформульованими логопедом; наслідування готових зразків; бесіда за підготовленим планом до розповіді; запитання, що потребують здійснення порівняння; провокативні запитання та ін.

Отже, аналіз отриманих даних підтвердив, що весь процес корекційного впливу на розвиток мовленнєвої активності дітей дошкільного віку повинен мати чітку комунікативну спрямованість.

Першочерговим завданням у цьому процесі є розвиток мотивації мовленнєвої активності, щодо механізму формування якої в дітей дошкільного віку описано в працях Н. Бабич, О. Боряк, А. Єлік, М. Міщенко, О. Таран та ін. Науковцями підкреслено, що мотивація мовлення визначає якісні характеристики мовленнєвих висловлювань, забезпечує ефективність мовленнєвої діяльності та досягнення високого рівня її розвитку.

На важливості розвитку мотиваційного компонента мовлення дітей дошкільного віку наголошувалося в низці досліджень таких авторів, як О. Білаш, О. Денисенко, Н. Ільїна, І. Мартиненко, А. Сляднева та ін., які приділили увагу збагаченню ігрових і пізнавальних мотивів, що підвищували мовленнєву активність.

Т. Руденко описано процес засвоєння дітьми мовлення як засобу спілкування, що проходить кілька етапів протягом перших років життя [49, с.49-53].

На початковому етапі дитина ще не сприймає мовлення оточуючих, не володіє власним мовленням, однак знаходиться в середовищі, яке згодом сприятиме її повноцінному оволодінню мовою. Цей етап у наукових дослідженнях називається довербальним.

На другому етапі відбувається виникнення мовлення, тобто здійснюється перехід від відсутності мовлення до його появи: дитина починає розуміти найпростіші висловлювання дорослих та вимовляє свої перші активні слова.

Третій етап – розвиток мовленнєвої комунікації – охоплює наступний період до 7 років життя дитини, коли відбувається засвоєння мовлення у напрямі досконалого й різноманітного використання його для спілкування з оточуючими людьми [49].

За твердженням Л. Трофименко у її наукових працях, спілкування відзначається специфічною потребою та спрямованістю, яка відрізняється від інших життєвих потреб дитини – це бажання дитини до оцінювання та самооцінювання, пізнавальної діяльності та самопізнання [56, с. 224].

На кожному етапі розвитку потреби дитини в спілкуванні передбачається активна участь дорослого. І. Мартиненко виокремлює наступні етапи становлення потреби дитини у спілкуванні з дорослим:

1. Потреба в уважному та доброзичливому ставленні з боку дорослого. Це є достатньою умовою емоційного благополуччя дитини протягом перших шести місяців життя.
2. Потреба у спільній діяльності чи залученні дорослого. Такий характер потреби у спілкуванні виникає у дитини після опанування нею довільних хапальних рухів.
3. Потреба у поважному ставленні з боку дорослого. Вона з'являється на основі пізнавальної активності дітей, спрямованої на виявлення чуттєвих зв'язків у фізичному оточенні.
4. Потреба у взаємному розумінні та емоційній підтримці дорослого. Ця потреба формується у зв'язку з цікавістю дітей до сфери

людських відносин і спричинена засвоєнням дітьми правил та норм міжособистісної взаємодії [39, с.343].

Таким чином, очевидно, що у дітей з розвиненим зв'язним мовленням легше визначити мотиваційну основу їхньої мовленнєвої активності. Розвиток зв'язного мовлення, за твердженням Н. Луцан у її дослідженні, визначається рівнем пізнавальної активності дитини [35, с.119].

Пізнавальна активність старшого дошкільника, на думку Л. Калуської, сприяє формуванню в них навчальної пізнавальної мотивації. Дослідниця підкреслює, що необхідно створювати такі умови та ситуації розгортання активності, де бажані мотиви й цілі формувалися б і розвивалися з урахуванням минулого досвіду, індивідуальності, внутрішніх прагнень самої дитини. Теоретичний аналіз порушеного питання підтвердив актуальність розвитку мовленнєвої активності в старших дошкільників із ЗНМ як пріоритетної умови розвитку комунікативної сфери.

1.3.Мнемотехніка як засіб активізаціїмовленнядітей дошкільного віку

Мовленнєвий розвиток дитини виступає базовою умовою формування особистості в дошкільний період. Різноманітні порушення психофізичного характеру ускладнюють процес спілкування дитини, негативно впливають на інтелектуальну діяльність, спричиняють зміни в емоційній сфері, обмежують процес засвоєння понятійних значень та мовленнєвих зразків, значно знижують мовленнєву активність дитини з особливими освітніми потребами (далі ООП).

Стимулювання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з ООП становить важливе завдання в процесі опанування комунікації і передбачає сформованість лексичного, граматичного, фонематичного компонентів. У мовленні відображається логіка мисленнєвої діяльності

дитини, її спроможність осмислювати сприйняте і коректно конструювати висловлювання. За способом побудови дитиною висловлювань можна визначити рівень її мовленнєвого розвитку [59, с.152].

Для стимулювання різноманітних аспектів мовлення та його активізації в дітей у дошкільній педагогіці впроваджують широкий спектр методик та технологій, серед яких особливої популярності набула мнемотехніка.

Низкою дослідників (А. Богуш, В. Козаренко, Л. Соловйова, Г. Чепурний та ін.) акцентовано увагу на впровадженні мнемотехніки в освітній процес дошкільників як результативного методу чи засобу засвоєння інформації, становлення пізнавальної активності, стимулювання мовлення тощо.

Г. Чепурний стверджує, що мнемотехніка забезпечує свободу вибору способів засвоєння нової інформації. Враховуючи особливості сприймання, обробки та відтворення інформації, пропонуються різноманітні методи та прийоми мнемотехніки, що забезпечує індивідуальний підхід до стимулювання процесів пам'яті [57, с. 23].

Мнемотехніку трактують як інноваційну технологію, що чинить позитивний вплив на процес стимулювання зв'язного монологічного, граматичного та фонетичного компонентів мовлення в дітей [57].

У педагогічній літературі зазначено, що мнемотехніка являє собою комплекс методів і прийомів, що гарантують успішне засвоєння дітьми знань про характеристики об'єктів природи, навколишнє середовище, результативне запам'ятовування структури розповіді, збереження і відтворення інформації, і безумовно, стимулювання мовлення [62, с.182].

У дослідженнях сучасних учених мнемотехніка інтерпретується як комплекс прийомів, завдяки яким дитину навчають запам'ятовувати нову комплексну інформацію [19]. Застосовуючи мнемотехніку, здійснюється трансформація інформації в образи (слухові, зорові, графічні) та асоціації;

гарантується стимулювання пам'яті, інтелекту, уваги та мовлення в дітей дошкільного віку [51].

Мнемотехніку в педагогічній практиці ідентифікують різноманітними термінами: сенсорно-графічні схеми, предметно-схематичні моделі, блоки-квадрати, колаж, схеми конструювання розповіді.

Впровадження мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами ґрунтується на тому, що дана технологія має теоретичне та практичне обґрунтування. Прийоми символізації спрощують та прискорюють процес запам'ятовування та засвоєння нового матеріалу, посилюючи мотивацію до пізнавальної діяльності. Застосовуючи текстові аналогії, дитина опановує вміння виділяти головне, систематизувати та порівнювати знання.

Картинки-схеми в мнемотехніці стимулюють активізацію розумових процесів у дітей дошкільного віку з ООП, забезпечуючи формування зорової пам'яті, асоціативного та образного мислення, уваги, уяви, зв'язного мовлення. Прийоми мнемотехніки розширюють світогляд, стимулюють творчу уяву. У дітей формується впевненість та прагнення до спілкування.

Опанування методів роботи з мнемотехнікою значно зменшує час навчання і водночас забезпечує виконання завдань, орієнтованих на: активізацію базових психічних функцій – пам'яті, уваги, образного мислення та мовлення; трансформацію інформації, тобто перетворення абстрактних знаків на образи; розвиток дрібної моторики рук у процесі часткового або цілкового графічного відображення.

Методика роботи з мнемотаблицями включає такі етапи:

1. Розгляд таблиці та аналіз того, що на ній зображено.
2. Трансформація інформації через заміну абстрактних знаків на образні форми.

3. Розповідь за визначеною темою, переказ казки або читання вірша з опорою на символи.

Результатом застосування мнемотаблиць у роботі стає вміння дітей виокремлювати в об'єктах або їх взаємозв'язках ті важливі характеристики, які мають бути включені до змісту розповіді, закріплювати отриманий результат у доступній схематичній формі, без складнощів відновлювати текстову інформацію, характеризувати запропонований сюжет, застосовувати у мовленні виразні засоби та конструкції, логічно вибудовувати речення [12; 58].

Мнемотаблиці можна впроваджувати для конструювання описової розповіді про іграшки, посуд, одяг, овочі та фрукти, птахів, тварин, комах тощо. Ці схеми уможливають дітям самотійно ідентифікувати головні властивості та ознаки предмета, встановити послідовність викладу виявлених ознак; збагатити словниковий запас дітей і як наслідок – активізувати мовлення.

Мнемотехнічні схеми сприяють дитині в структуруванні матеріалу, систематизації знань, вони функціонують як своєрідний візуальний план для конструювання розповіді, допомагають дітям бути логічними та послідовними в мовленні, гарантують лексико-граматичну наповнюваність.

Аналіз науково-педагогічних досліджень засвідчив, що метод мнемотехніки рекомендовано впроваджувати під час заучування поетичних творів. Мнемотехнічний прийом полягає в тому, що на кожне слово або компактне словосполучення в поетичному творі педагогом та/або дитиною генерується картинка (зображення). Таким чином, увесь поетичний твір відображається схематично. Після цього дитина по пам'яті, застосовуючи графічне зображення, відтворює поетичний твір цілковито. На початковому етапі надається готовий план-схема, а в подальшому діти самотійно генерують свої схеми [45, с.40].

Під час ознайомлення з художньою літературою та під час навчання конструювання розповіді доцільно також впроваджувати метод мнемотехніки. Разом із дітьми необхідно здійснювати обговорення за текстом, досліджувати ілюстрації та відстежувати послідовність попередньо підготовленої мнемотаблиці до конкретного твору. Додатково, діти самостійно можуть генерувати казки, застосовуючи засвоєну модель, дотримуючись загальних принципів конструювання сюжету.

Широке використання мнемотаблиць у виховному та навчальному процесах здійснюється з різноманітною метою, зокрема для:

- ознайомлення дітей з навколишнім світом;
- запам'ятовування віршів;
- переказу художніх творів;
- навчання складати розповіді;
- відгадування та складання загадок;
- збагачення словникового запасу;
- вивчення складу числа;
- виховання культурно-гігієнічних навичок;
- виховання навичок самообслуговування;

У дошкільній освіті застосовують розвивальні та навчальні мнемотаблиці [45, с.42-44]. Розвивальні мнемотаблиці орієнтовані на стимулювання базових психічних функцій: пам'яті, уваги, образного та логічного мислення. Дітям демонструють таблицю і пояснюють зашифровану в ній інформацію. У процесі роботи визначаються логічні взаємозв'язки, кількісні та якісні особливості. Потім дітям надається час для запам'ятовування таблиці, після чого її забирають, а діти відновлюють її графічно на основі пам'яті. Навчальні мнемотаблиці використовуються в будь-якій освітній галузі, що забезпечує:

- ефективне запам'ятовування матеріалу за лексичними темами;
- полегшене навчання розповіді, грамоти, звуковимови;
- полегшену роботу з розрізнення звуків;

- формування елементарних математичних уявлень;
- ознайомлення дітей із природою;
- виховання культурно-гігієнічних навичок;
- формування уявлень про небезпечні ситуації та способи поведінки в них;
- розвиток пізнавально-дослідницької діяльності;
- ознайомлення з навколишнім світом;
- вдосконалення вмінь зображувальної діяльності дітей;
- розвиток творчості дітей;
- формування початкових уявлень про здоровий спосіб життя;
- вдосконалення вмінь і навичок в основних видах рухів, фізичних вправах, активності в самостійній руховій діяльності тощо [62].

Трансформація мнемічних процесів у дитячому віці полягає в тому, що дитина опановує постановку перед собою свідомих цілей (запам'ятати та пригадати) і намагається досягти їх. Водночас, трансформація від мимовільного запам'ятовування до довільного – це комплексний процес, який охоплює два етапи.

На початковому етапі відбувається виділення й усвідомлення дитиною мнемічної мети, на наступному – формуються відповідні дії та операції. Спочатку техніки запам'ятовування і відтворення дуже прості. Це повторення завдання за дорослим, промовляння матеріалу пошепки, тактильний контакт з картинками, їхнє просторове переміщення тощо, в процесі відтворення – повернення до вже названих елементів.

Предметно-схематичні моделі мнемотехніки, що використовуються для розвитку мовленнєвої активності дошкільників, зокрема з ООП, мають відповідати таким вимогам [62]:

Яскраво та виразно показувати ті властивості та зв'язки між предметами, які потрібно засвоїти за їх допомогою.

Бути простими для сприйняття та доступними для створення дітьми.

Створювати атмосферу свободи творчості, у якій кожна дитина створює власну модель – таку, яку вона уявляє.

При знайомстві дітей старшого дошкільного віку з мнемотаблицями слід дотримуватися наступного алгоритму роботи з моделями:

1 етап – ознайомлення з елементами схем та символів.

2 етап – застосування елементів опорних схем і символів у заняттях, різних видах діяльності, оскільки у дитини не повинно формуватися звикання до одних і тих самих зображень.

3 етап – ознайомлення із запереченнями (не великий, не круглий, не їстівний).

4 етап – комбінування символів, відтворення їх послідовності.

5 етап – самостійне знаходження дітьми зображень, що означають певну характеристику.

6 етап – вивчення мнемотаблиць та аналіз представленого на них матеріалу.

7 етап – трансформація інформації, тобто заміна абстрактних символів на образи.

8 етап – відтворення казки або створення розповіді на основі мнемотаблиць.

Теоретичний огляд педагогічної літератури засвідчив варіативність методології роботи за мнемотаблицями відповідно до виду діяльності зі стимулювання зв'язного мовлення [57; 58; 62]:

Мнемотаблиці для запам'ятовування віршів. Використання опорних малюнків для запам'ятовування віршів захоплює дітей, перетворює заняття на гру. Цей метод особливо ефективний для дітей старшого дошкільного віку, оскільки в них переважає наочно-образна пам'ять, запам'ятовування має переважно мимовільний характер. Зоровий образ, що залишився в дитини після прослуховування та перегляду малюнків, дозволяє значно швидше запам'ятати текст.

Спочатку дорослий обирає вірш та добирає до нього відповідні опорні зображення (бажано на кожен рядок). Зображення мають бути виразними та легко впізнаваними. У процесі читання вірша зображення демонструються на дошці. Після того, як дорослий прочитає вірш, діти відтворюють його, спираючись на опорні зображення [57].

Під час запам'ятовування віршів на більш пізніх етапах навчання робота здійснюється в такій послідовності: спочатку дорослий відбирає вірш, кодує його за допомогою символів, виразно читає його дітям, під час читання схематично зображує текст за допомогою малюнків. Далі текст відтворюється з опорою на малюнки дорослого спільно з дітьми, після чого діти читають вірш хором, групами, індивідуально, за бажанням. Таблиця-малюнок розташовується на видному місці в груповій кімнаті впродовж дня, щоб діти могли за бажанням відтворювати текст один одному.

Етапи діяльності з мнемотаблицею для заучування поетичного твору:

1. Словникова діяльність: дорослий тлумачить дитині зміст невідомих слів, дитина повторює їх.
2. Виразна декламація поетичного твору педагогом.
3. Установка на запам'ятовування поетичного твору: дорослий повідомляє, що цей твір діти будуть вчити напам'ять і декламує його повторно з опорою на мнемотаблицю.
4. Перевірка усвідомлення прочитаного: дорослий формулює запитання за змістом поетичного твору, допомагаючи дитині усвідомити основну його ідею.
5. Заучування поетичного твору: дорослий декламує окремо кожен рядок твору, дитина повторює його з опорою на мнемотаблицю.
6. Відтворення дитиною поетичного твору: дитина декламує твір з опорою на мнемотаблицю [58].

Мнемотаблиці для переказу. На перших етапах формування навичок переказу доцільно застосовувати ілюстровані панно та опорні картинки,

згодом їх заступають умовні схеми, що сприяють оволодінню дітьми структурою плану переказу. У подальшій роботі рекомендується впроваджувати елементарні малюнки-схеми, розроблені безпосередньо дошкільниками.

Послідовність роботи з мнемотаблицею під час переказу тексту:

1. Робота над лексикою: педагог роз'яснює дитині зміст незрозумілих слів, які дитина промовляє слідом за ним.
2. Озвучування тексту педагогом з одночасною демонстрацією сюжетного зображення.
3. Діалог за змістом прочитаного.
4. Повторне озвучування тексту педагогом з орієнтацією на майбутній переказ із використанням мнемотаблиці.
5. Відтворення тексту дитиною з використанням мнемотаблиці [58].

Мнемотаблиці на слова. Дошкільникам пропонують мнемотаблицю на певне слово відповідно до лексичної теми. Даний методичний прийом ефективний не тільки для збагачення словникового запасу, активізації логічного мислення та пам'яті дошкільників із ЗПР, але й для стимулювання зв'язного мовлення, розвитку дрібної моторики та інших компонентів. На початковому етапі педагог разом з дітьми заповнює таблицю (педагог працює біля дошки, діти – у своїх зошитах), на наступних етапах діти виконують це завдання самостійно. Згодом дітям пропонують самостійно розробити мнемотаблицю на вибране слово з конкретної лексичної теми.

Послідовність роботи з мнемотаблицею на слово:

1. Аналіз мнемотаблиці.
2. Декодування інформації.
3. Репродукція таблиці за пам'яттю.

Специфікою мнемодоріжки є підбір відповідного зображення до кожного слова в реченні. Відповідаючи на запитання педагога за допомогою мнемодоріжки, дитина оволодіває правильною послідовністю

слів у реченні, його граматично коректною структурою, а також навичкою відповідати розгорнутим реченням [62].

Дослідники підкреслюють, що для ефективного використання мнемотехніки в освітньому процесі закладу дошкільної освіти з метою розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з ООП необхідно створити оптимальні педагогічні умови, до яких відносяться:

- формування довірливих стосунків між педагогом і дітьми;
- застосування засобів мнемотехніки в ігровій формі;
- розвиток пізнавального інтересу дітей з ООП під час занять, групової та індивідуальної роботи (використання наочності, застосування аналогій та порівнянь, залучення дітей до пізнання творів літератури і мистецтва, використання ІКТ) [51].

Отже, застосування мнемотехніки в освітній діяльності, корекційно-розвивальній роботі та режимних моментах дітей старшого дошкільного віку із ЗПР сприятиме підвищенню ефективності корекційного впливу та засвоєння нової інформації, розвитку комунікативних і пізнавальних здібностей, творчого, логічного й образного мислення, мовленнєвої активності тощо, що підвищить впевненість дітей у своїх можливостях.

Висновки до першого розділу

Перший розділ магістерської роботи присвячено теоретичним основам проблеми формування мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення з використанням мнемотехніки та вивченню питань специфіки розвитку дітей даної категорії, їхньої мовленнєвої активності, а також представлено характеристику технології мнемотехніки як інструменту активізації мовлення.

З'ясовано, що загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) є комплексним мовленнєвим порушенням, що характеризується недостатньо сформованими всіма складовими мовленнєвої системи –

лексичною, фонетичною та граматичною. У науковій літературі виокремлюють чотири рівні загального недорозвитку мовлення, кожен із яких відображає певний ступінь тяжкості та характер мовних порушень.

В аспекті мовленнєвої активності діти із загальним недорозвитком мовлення II рівня проявляють певну спроможність до формування простих фраз, однак артикуляційні спотворення та недостатній розвиток морфологічних та фонематичних навичок суттєво обмежують їхню комунікативну діяльність, що потребує системної педагогічної корекції та підтримки.

Встановлено, що корекційна діяльність з дітьми із ЗНМ щодо стимулювання мовленнєвої активності виступає одним із пріоритетних завдань корекційного процесу, що вимагає тривалої систематичної роботи логопеда, батьків, вихователів, зумовлюючи необхідність ранньої діагностики зазначених відхилень та створення інноваційних, результативних підходів до їхньої корекції. Мовленнєву активність трактують як спроможність суб'єкта певного комунікативного акту артикулювати власні думки і, одночасно, сприймати (усвідомлювати) мовлення іншого суб'єкта.

Акцентовано увагу на впровадженні мнемотехніки в освітній процес дошкільників як результативного методу опанування інформації, становлення пізнавальної, зокрема мовленнєвої активності.

Відзначається, що мнемотехніка становить собою систему методів та прийомів, які забезпечують ефективне опанування дітьми інформації про особливості природних об'єктів, довкілля, результативне запам'ятовування побудови розповіді, збереження та відновлення даних, а також, безперечно, активізацію мовлення.

Засвоєння методик роботи з мнемотехнікою значно зменшує час навчального процесу та одночасно виконує завдання, спрямовані на активізацію основних психічних функцій. Наслідком такої роботи стає здатність дітей відновлювати текстовий матеріал, характеризувати

поданий сюжет, використовувати у мовленні виразні засоби та структури, логічно формувати речення, що сприяє активізації їхнього мовленнєвого розвитку.

Таким чином, ми прогнозуємо, що впровадження мнемотехніки в освітню діяльність, корекційно-розвивальну роботу та режимні моменти стимулюватиме підвищення результативності роботи зі стимулювання мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ II РІВНЯ

2.1. Організація і методика дослідження

Дослідження проводилось впродовж 2024-2025 років й охоплювало такі основні етапи:

На першому етапі – підготовчому (з вересня 2024 року по листопад 2024 року) відбувався аналіз та узагальнення вітчизняної і зарубіжної психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження. У процесі аналізу виявлено, що дана проблема потребує цілісного вивчення, що спонукало до проведення даного дослідження.

На другому етапі – основному (з листопаду 2024 року по вересень 2025 року) відбувався збір емпіричних даних, розробка експериментальної моделі та перевірка її ефективності шляхом здійснення порівняльного аналізу результатів дослідження.

На третьому етапі – узагальнюючому (з вересня 2025 року по грудень 2025 року) здійснювалося узагальнення результатів, внесення коректив та оформлення магістерської роботи.

У межах власного експериментального дослідження нами було визначено мету та завдання констатувального етапу.

Метою констатувального етапу дослідження стало виявлення рівнів і особливостей розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ II рівня.

Завдання констатуючого етапу дослідження:

1. Виділити критерії і показники вивчення рівнів і особливостей розвитку мовленнєвої активності учасників експериментальної групи.

2. Провести вивчення дітей із ЗНМ II рівня.

3. Виділити організаційні аспекти проведення педагогічного спостереження та врахувати загальні рекомендації до організації вивчення дітей із ЗНМ II рівня.

4. Дослідити стан розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня.

Дослідження проводилося на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 202 Криворізької міської ради.

У дослідженні взяли участь 10 дітей із ЗНМ II рівня старшого дошкільного віку.

З урахуванням мети і завдань обрані наступні *методи* дослідження: *теоретичні* – аналіз та узагальнення загальної і спеціальної психолого-педагогічної літератури; *емпіричні* – педагогічне спостереження, проведення педагогічного експерименту; *математичні* – кількісна і якісна обробка результатів дослідження.

Вивчення мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня відбувалося у різних видах діяльності із використанням методики Н. Базимої [3], відповідно до якої, у межах тематики дослідження, нами виділено наступні критерії і показники вивчення.

I критерій – стан розвитку мовленнєвої активності (МА) за показниками:

- 1) рівні розвитку МА дітей із ЗНМ за компонентами:
 - кількість мовленнєвих реакцій у різноманітних ситуаціях;
 - вибір ігор, занять, пов'язаних із мовленням;
 - швидкість і точність вибору слів, а також елементів змісту мовлення;
 - швидкість і правильність розгортання синтаксичних конструкцій;
 - реакція на вчинок або висловлювання інших.

2) рівні прояву мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня різних видах діяльності. У межах другого показника вивчення мовленнєвої активності відбувалося в:

- ігровій діяльності;
- освітній діяльності.

Критеріями оцінювання результатів дослідження за I критерієм визначено початковий, середній і високий рівні.

II критерій – прояв мовленнєвої активності у побутових ситуаціях старших дошкільників із ЗНМ за показниками:

- 1) використання прохань про допомогу;
- 2) використання розповіді про важливі події;
- 3) звернення у вигляді запитань;
- 4) використання діалогу;
- 5) використання рольових висловлювань.

Оцінювання другого критерію відбувалося за допомогою підрахунку кількості респондентів за виділеними показниками.

У процесі вивчення другого критерію використовували педагогічне спостереження, під час якого планувалося з'ясувати такі аспекти:

- частота мовленнєвих контактів із дорослими та дітьми;
- ситуації спілкування, в яких діти частіше виявляють мовленнєві реакції;
- відповідні реакції на мовленнєві впливи педагога, їхній характер, тривалість;
- кількість мовленнєвих реакцій у різноманітних ситуаціях;
- вибір ігор, занять, пов'язаних із мовленням;
- взаємодія з однолітками у грі;
- особливості вербальної взаємодії: регулярність діалогічного спілкування; застосування активних комунікативних форм (інформування,

звернення по допомогу, постановка питань); використання висловлювань згідно з соціальною роллю.

Організаційні аспекти проведення педагогічного спостереження дошкільників із ЗНМ передбачали:

- 1) проведення педагогічного спостереження за дітьми впродовж тижня;
- 2) спостереження за однією дитиною.
- 3) проведення спостереження без втручання експериментатора;
- 4) фіксування експериментатором.

Під час експериментальної роботи нами було враховано такі загальні рекомендації щодо організації обстеження:

- мовленнєве або невербальне заохочення (усмішка, оплески, похвала тощо);
- тактильний контакт;
- надання доступу до улюблених видів діяльності, заохочень тощо;
- заохочення дитини до вербалізації власних вражень від спостережень під час прогулянки, перебування у парку чи на вулиці;
- роз'яснення виконання завдання на подібних зразках із використанням наочного матеріалу;
- показ зразків дії або відповідей з метою формування навичок відповіді за аналогією;
- створення ситуації вибору дії (пропонування 2-3 альтернативних варіантів відповіді);
- спільна діяльність дорослого і дитини при виконанні завдання;
- застосування лаконічних, конкретних і доступних словесних супроводів усіх подій, що відбуваються з дитиною та в її оточенні під час взаємодії.

Мета завдань – покращення орієнтування дитини в оточенні, формування зв'язку між об'єктами, діями і їх словесним позначенням,

розвиток та активізація мовленнєвої активності. Отже, організація обстеження респондентів із ЗНМ II рівня відповідно до розробленої методики дослідження забезпечить отримання об'єктивних результатів.

2.2. Результати констатувального етапу дослідження

На початку проведення експериментального дослідження разом із логопедом закладу проведено логопедичне обстеження за методикою А. Малярчук [45] і виявлено 10 дошкільників із ЗНМ II рівня, яких за рекомендаціями Інклюзивно-ресурсного центру було зараховано у спеціальну групу. Саме цих дітей нами було обрано у групу респондентів, які взяли участь в експериментальному дослідженні. Надалі, нами було вивчено медичні картки цих дітей, проведено бесіду з вихователями групи, які акцентували увагу на зниженні мовленнєвої активності досліджуваної категорії дошкільників.

Мовленнєву активність як предмет дослідження вивчали в процесі комунікації респондентів під час гри та освітньої діяльності, адже спілкування, будучи соціальним феноменом, охоплює всі сфери суспільного життя та діяльності людини і може характеризуватися за різними критеріями.

За даними довідкової літератури, спілкування являє собою процес встановлення та розвитку міжособистісних контактів, зумовлений необхідністю спільної діяльності, який охоплює передачу інформації, формування спільної тактики взаємодії, перцепцію та усвідомлення іншої особистості.

Отримані дані за першим критерієм засвідчили, що діти із ЗНМ II рівня різняться за рівнями мовленнєвої активності (див. рис. 2.1.).

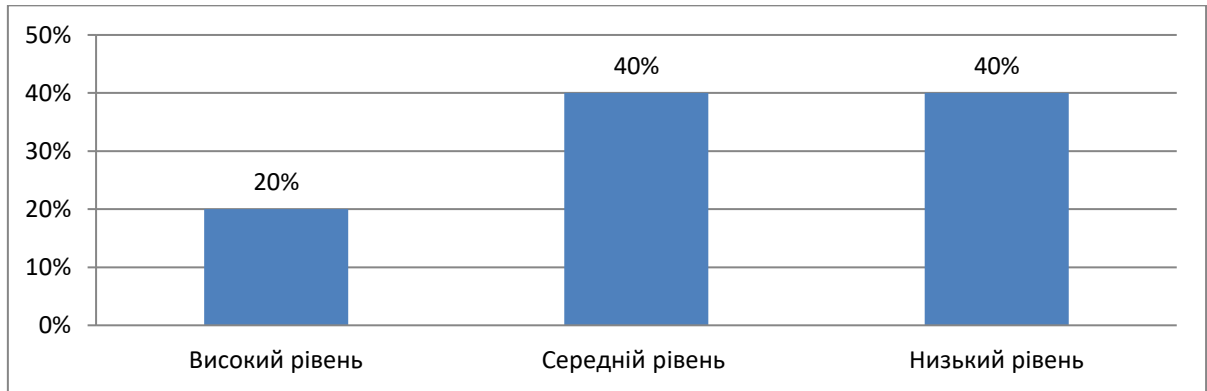

Рис. 2.1. Рівні розвитку мовленнєвої активності у дітей із ЗНМ II рівня

Так, високого рівня виявлено 20,0% дошкільників із ЗНМ, середнього та низького – по 40,0% з кожного. Отже, отримані результати свідчать про потребу в організації роботи щодо розвитку мовленнєвої активності досліджуваної категорії дітей та конкретизації отриманих даних, що розглядається нижче.

Надалі, вивченню підлягав показник прояву мовленнєвої активності в різних видах діяльності, зокрема в ігровій і освітній (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні прояву мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня в різних видах діяльності

Рівні МА /розподіл за групами	Ігрова діяльність		Освітня діяльність	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Початковий (I група)	4	40,0%	6	60,0%
Середній (II група)	4	40,0%	3	30,0%
Високий (III група)	2	20,0%	1	10,0%

За результатами таблиці 2.2 можна зробити висновок, що переважна більшість респондентів виявляла недостатню комунікативну активність у

процесі гри. 40,0% респондентів увійшли до 1-ї групи, що свідчить про низький рівень розвитку їхньої мовленнєвої активності. Діти даної групи самотійно, впродовж 15 хвилин, вимовляли в середньому 14 слів. Всі вони обрали індивідуальні ігри (ігри з ляльками, м'якими іграшками, машинками тощо).

Під час гри не висловлювалися взагалі або супроводжували свої дії одно-, дво-, трислівними висловлюваннями. Віддавали перевагу заняттям або діям, які не потребували мовленнєвої активності (наприклад, малювання, допомога у сервіруванні столу та ін.).

На освітніх заняттях діти також були малослівні, відповідали лише одним словом на запитання дорослих, не виявляли ініціативи, виконували лише інструкції.

Дослідження комунікативних здібностей, які вивчалися в процесі ігрової та навчальної діяльності, виявило, що вербальні прояви дітей стосовно дорослих під час вільної активності зумовлювалися такими мотивами: прагнення отримати бажане, потреба в підтримці, скарги. У міжособистісній взаємодії дітей мовленнєві контакти практично були відсутні, а вокальні та вербальні реакції спостерігалися виключно у конфліктних епізодах (сварка через іграшку тощо).

До 2-ої групи (40,0%) увійшли діти з середнім рівнем вербальної активності в досліджуваних формах діяльності. Представники цієї групи в середньому продукували 66 слів. Спостереження виявило, що ці діти під час гри ініціювали тематику і прагнули залучити до неї однолітків. Їхня мовленнєва поведінка мала ініціативний характер і відзначалася оперативним реагуванням на дії та питання комунікативних партнерів. У мовленні використовувалися прості розгорнуті речення.

Педагогічне спостереження в процесі освітньої діяльності респондентів 3-ї групи (20,0%) виявило прояв найбільшої їх мовленнєвої активності: діти зверталися реченнями, які були оформлені у вигляді прохання, запитання до однолітків і дорослих. Вони надавали перевагу

діяльності, що передбачала колективну співпрацю, активно виявляли бажання відповідати, виголошували репліки без дозволу, перебивали співрозмовників, формулювали повні та розгорнуті висловлювання з окремими граматичними неточностями.

Також ці діти з радістю відгукувалися на спілкування і намагалися залучити до розмови дорослих і дітей. Вони відносно легко вступали в контакт з незнайомими людьми, прагнули взаємодії з оточенням, характеризувалися бажанням виділитися серед однолітків.

Отже, можемо констатувати, що найкращі результати щодо активності мовлення було виявлено в ігровій діяльності в респондентів трьох груп, дещо знижена мовленнєва активність спостерігалася в освітній діяльності. Наочно результати прояву мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня по групам у різних видах діяльності представлено на рис.2.2.

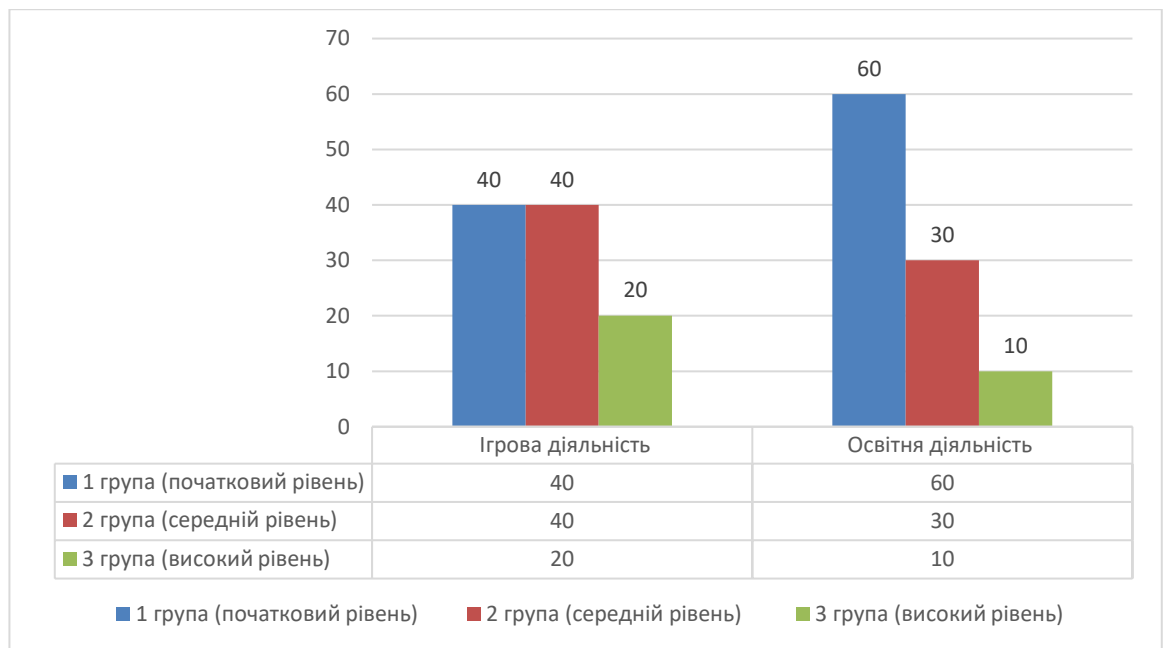

Рис.2.2.Результати прояву мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня в ігровій та освітній діяльності

Рисунок2.2 наочно демонструє, як різниться мовленнєва активність дітей із ЗНМ II рівня.

Загальновідомо, що діти, здійснюючи будь-яку діяльність, зазвичай за власною ініціативою висловлюються щодо власних дій. Педагогічне спостереження засвідчило, що старші дошкільники із ЗНМ II рівня не часто вдавалися до мовлення під час будь-якого виду діяльності, що свідчить про недостатній розвиток мовленнєвої активності. Розглянемо отримані результати щодо *другого критерію* – прояву видів мовленнєвої активності респондентами у побутових ситуаціях.

Виявлено, що старші дошкільники із ЗНМ II рівня у побутових ситуаціях були набагато активнішими у мовленнєвому плані, зокрема, коли їм необхідна була підтримка, або у відповідь на прохання про допомогу, що спостерігалось у 50,0% випадків.

Рідше мовленнєва активність у них мала прояв, коли необхідно було зробити повідомлення – у 40,0%, висловити звернення у вигляді запитань – 10,0%. Лише 20,0% мовленнєвих висловлювань дітей досліджуваної категорії формувалися у діалог, при цьому він найчастіше обмежувався кількома реченнями і часто був неповним та незмістовним. Рольові висловлювання у дітей із порушеннями мовлення були відмічені лише в 10,0% випадків. Представимо отримані дані за другим критерієм на рис. 2.3.

У процесі педагогічного спостереження встановлено, що взаємодія з однолітками в досліджуваної категорії дітей носила епізодичний характер. Переважна більшість дітей демонстрували переконання, що доцільніше гратися наодинці. У тих ситуаціях, коли діти організовували парну гру, їхні дії здебільшого мали неузгоджений характер. Сюжетно-рольова гра здійснювалася у формі паралельної діяльності, а не як спільна активність. Мовленнєва комунікація стосовно ігрового процесу спостерігалася лише епізодично.

На заняттях діти з мовленнєвими порушеннями надавали перевагу автономній роботі. Під час реалізації практичних завдань, що передбачали колективну діяльність, співробітництво фіксувалося вкрай рідко, діти майже не здійснювали вербальної взаємодії один з одним.

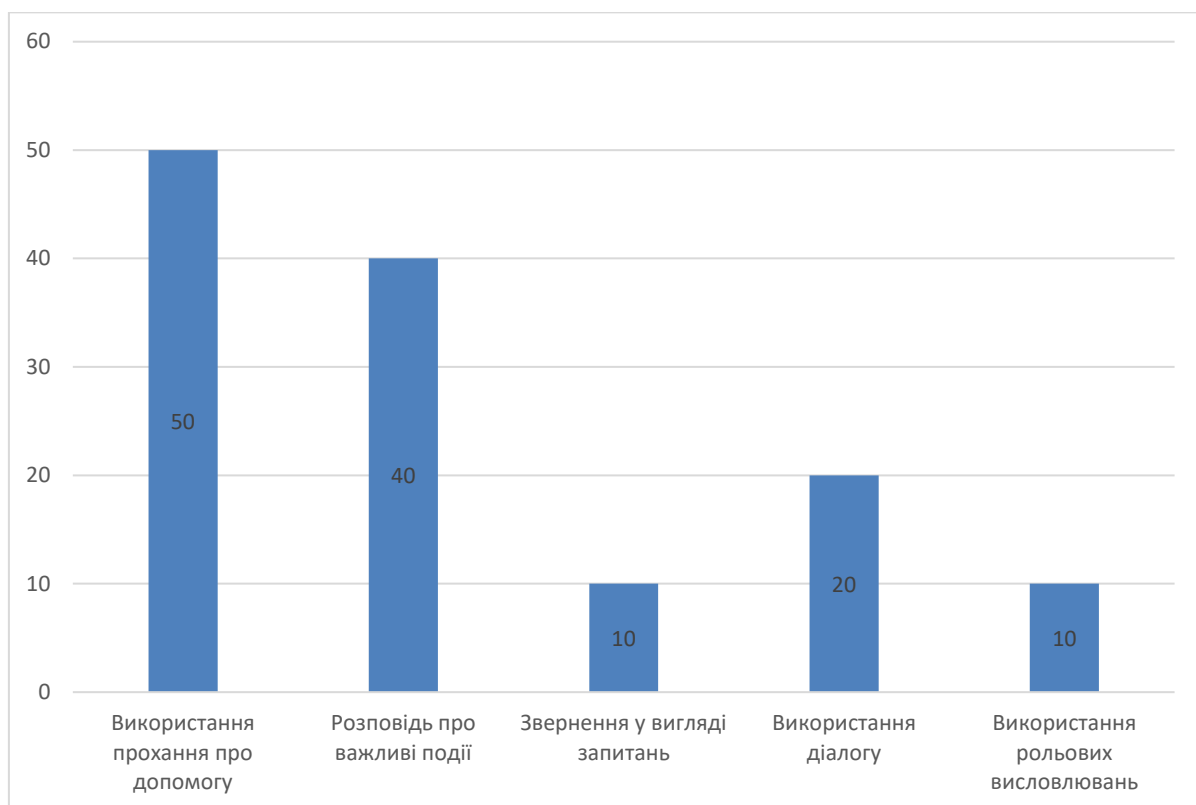

Рис.2.3. Результати дослідження прояву видів мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня у побутових ситуаціях

Отже, недостатня мотивація старших дошкільників з ЗНМ II рівня до вербальної комунікації, їхня нездатність ініціювати та підтримувати словесну взаємодію засвідчили потребу в організації систематичної роботи щодо формування у них мовленнєвої активності.

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерської роботи представлено організацію і методику експериментального дослідження та результати констатувального його етапу щодо наявного стану розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня.

Обрано два критерії дослідження з відповідними показниками: наявний стан розвитку мовленнєвої активності (рівні розвитку МА, рівні прояву МА у різних видах діяльності); прояв мовленнєвої активності у побутових ситуаціях (використання прохань про допомогу, розповідь про

важливі події, звернення у вигляді запитань, використання діалогу, використання рольових висловлювань). Оцінювання першого критерію відбувалося за початковим, середнім і високим рівнями; другого – за допомогою підрахунку кількості респондентів (у%) за виділеними показниками.

Результати вивчення за першим критерієм засвідчили, що діти із ЗНМ II рівня різняться за рівнями мовленнєвої активності. Найбільшу кількість респондентів виявлено початкового і середнього рівнів – по 40,0% з кожного. Тож, можемо констатувати, що найкращі результати щодо активності мовлення було виявлено в ігровій діяльності у респондентів трьох груп, дещо знижена мовленнєва активність спостерігалася в освітній діяльності, особливо, у респондентів першої групи (60%). Таким чином з'ясовано, що мовленнєва активність дітей із ЗНМ II рівня має різний рівень розвитку, що впливає і на прояв її у різних видах діяльності, зокрема – освітній і ігровій.

Результати вивчення за другим критерієм засвідчили, що респонденти у побутових ситуаціях найчастіше проявляли мовленнєву активність у випадках, коли їм необхідна була допомога (50,0%) та розповісти «про важливе» (40%). Однак, щодо формулювання запитань (10%), введення діалогу (20%) та рольових висловлювань (10%) було отримано низькі кількісні дані.

Отже, дані констатувального етапу експерименту підтвердили нагальну необхідність розвитку мовленнєвої активності у старших дошкільників із ЗНМ II рівня.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

3.1. Обґрунтування моделі розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами мнемотехніки

Ми передбачали, що практична реалізація мнемотехнічних засобів дозволить: актуалізувати для педагогів і батьків питання стимулювання мовлення старших дошкільників із ЗНМ II рівня; підвищити вербальну активність цієї категорії дітей через використання мнемотехніки, що полегшить їхню подальшу адаптацію в закладі загальної середньої освіти.

Тож, *метою формувального етапу* дослідження визначено розробку моделі розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки та перевірка її ефективності (рис. 3.4).

У психолого-педагогічній літературі поняття «модель» визначається як спеціально сконструйований об'єкт у формі схеми, таблиці, графічного зображення, який репрезентує досліджуваний об'єкт та відображає в спрощеному, редукованому вигляді його структуру, характеристики, взаємозв'язки та співвідношення між компонентами. Модель застосовується в ситуаціях, коли безпосереднє дослідження об'єкта є проблематичним через значні витрати ресурсів, часу або технічну неможливість, що робить її ефективним інструментом отримання інформації про предмет дослідження [14].

Експериментальна модель містила такі блоки: цільовий, методичний, результативний. У *цільовий блок* включено мету реалізації моделі, напрями активізації мовлення, підходи, принципи та педагогічні умови

використання засобів мнемотехніки під час корекційно-розвиткових занять (див. рис. 3.4).

Метою реалізації моделі є розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки у процесі корекційно-розвиткових занять та перевірка її ефективності.

Підґрунтям створення експериментальної моделі стали положення щодо розвитку активності мовлення [10, 25, 40, 67, 68].

Науковці акцентували увагу на тому, що активізація мовлення відбувається за трьома взаємопов'язаними *напрямами*:

1. Перший – спрямований на стимулювання діяльності дітей і охоплював розвиток невербальних способів комунікації та емоційного самовираження, формування стабільних мотивів до спілкування, здатності налагоджувати контакт з оточуючими, культивування впевненості дитини в собі.

Центральне змістове ядро цього блоку складали ігрові вправи та етюди, спрямовані на сприйняття, переживання та вираження емоційних станів через мімічні та пантомімічні засоби.

2. Другий – охоплював стимулювання компонентів мовленнєвої діяльності за допомогою засобів мнемотехніки, підібраних з урахуванням специфіки групи з методичних розробок А. Чумаченка та Г. Чепурного.

2. Третій – спрямований на стимулювання мовлення дитини в різних типах діяльності через використання засобів мнемотехніки. Провідними векторами цього блоку стали: конструювання ігрових ситуацій, у яких дітям пропонували реалізацію тієї чи іншої ролі, інтенсивне застосування запитально-відповідних конструкцій. Усе це орієнтувало дитину на мовленнєві дії, які очікуються від неї за конкретних обставин відповідно до запропонованої або обраної ролі.

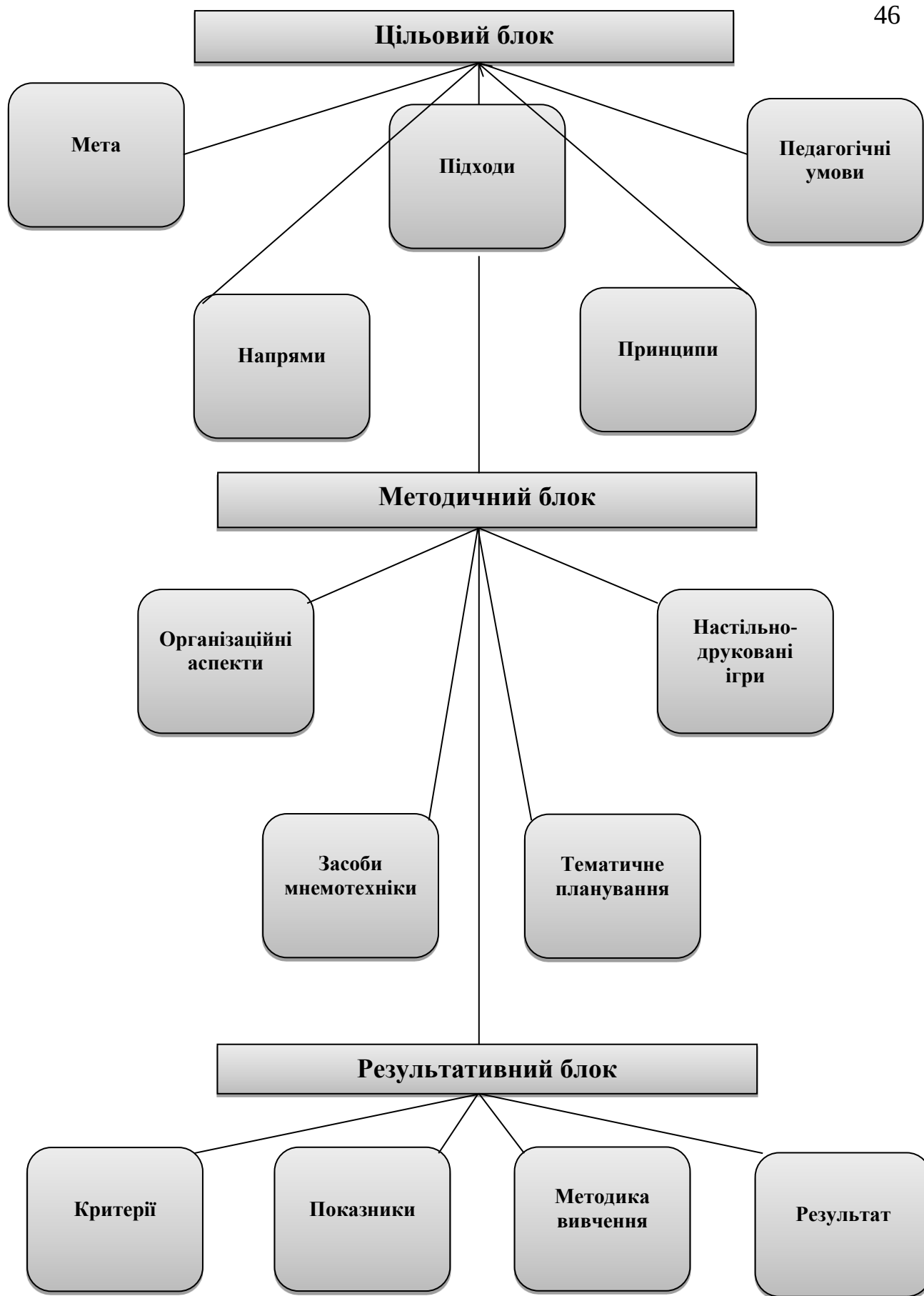

Рис. 3.4. Модель розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки

Доцільність застосування засобів мнемотехніки під час стимулювання мовленнєвої активності в дітей підтверджується тим, що інтелектуальна діяльність у дошкільному віці перебуває ще на стадії формування, а домінуючим типом мислення є наочно-образне.

Основою розробки експериментальної моделі в аспекті застосування засобів мнемотехніки стали наступні підходи та принципи.

Підходи:

1. Системний – технологія мнемотехніка застосовується в системі навчання та виховання.
2. Особистісно орієнтований – з врахуванням індивідуальних можливостей та потреб кожної дитини.
3. Діяльнісний – розвиток дитини здійснюється через активну діяльність, у процесі якої вона аналізує запропоновані педагогом схеми, таблиці й створює власні варіанти.
4. Діалогічний – процес навчання реалізується у формі діалогу.
5. Культурологічний – дитина розширює лексичний запас, активізує зв'язне мовлення, засвоює граматично правильну мову.
6. Інформаційний – дитина через схеми та таблиці сприймає, обробляє та відтворює інформацію про навколишній світ.

Принципи:

1. Принцип розвивальної освіти, згідно з яким основною метою є всебічний розвиток дитини.
2. Принцип науково-методичної обґрунтованості та практичної спрямованості – зміст роботи ґрунтується на фундаментальних засадах вікової психології дошкільної педагогіки та може застосовуватися у практиці дошкільної освіти.
3. Діяльність із застосуванням інструментів мнемотехніки становить комплекс оптимальних педагогічних умов:

1. Організаційні –принципи та підходи до побудови освітнього процесу, організаційні форми (колективна взаємодія дітей і дорослих, автономна активність дітей).
2. Програмно-методичні –методичні настанови для вихователів, систематизована добірка мнемотаблиць, креативні завдання для дітей.
3. Технологічні –інструментарій, методи та прийоми стимулювання мовленнєвої активності дітей через впровадження інструментів мнемотехніки.
4. Матеріально-технічні – збагачене розвивальне предметно-просторове середовище групи.
5. Соціокультурні – партнерська взаємодія із сім'ями вихованців.
6. Моніторингові – діагностичний інструментарій: комплекс діагностичних методик для відстеження та оцінки рівня розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗПР.
7. Кадрові – вчитель-логопед, вихователі.

Методичний блок містить організаційні аспекти проведення корекційно-розвиткових занять учителем логопедом з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ II рівня; засоби мнемотехніки, за допомогою яких чинився вплив на активізацію мовлення; тематичне планування та настільно-друковані ігри з розвитку досліджуваного явища. Опис даного блоку представлено у п.3.2.

Результативний блок представлений критеріями, показниками, методикою вивчення та передбаченим результатом – покращення рівнів розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня, що представлено у п.21, п. 2.2 та п. 3.3 даної магістерської роботи.

3.2. Організаційно-змістові аспекти корекційно-розвиткової роботи з формування мовленнєвої активності дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами мнемотехніки

Впровадження інструментів мнемотехніки реалізовувалося в корекційно-розвивальні заняття вчителя-логопеда, який проводив їх із дітьми двічі на тиждень у першій половині дня протягом 30 хвилин у період з грудня 2024 по червень 2025 року.

У процесі реалізації корекційно-розвивальних занять було окреслено такі завдання:

1. Закріплення та активізація в дітей умінь мовленнєвої взаємодії та комунікативної діяльності.
2. Формування здатності до побудови зв'язних монологічних висловлювань.
3. Розвиток умінь контролю та самоконтролю за процесом побудови зв'язних монологічних висловлювань.
4. Систематичний вплив на активізацію та стимулювання ряду психічних процесів (сприймання, пам'яті, уяви, мислення), які тісно пов'язані з розвитком навичок усної мовленнєвої продукції.
5. Послідовний перехід від становлення в дітей репродуктивних форм мовлення (з використанням зразка) до самостійних, від висловлювань із наочною опорою до висловлювань за власним задумом.

Для розв'язання поставлених завдань нами використовувалися такі *засоби мнемотехніки*: опорні картинки, мнемодоріжки, мнемотаблиці, багато моделей з яких було виготовлено власноручно з дотриманням таких вимог:

- модель відображає узагальнений образ предмета;
- модель розкриває суттєве в об'єкті;

- задум зі створення моделі обговорювати з дітьми, щоб вона була їм зрозуміла.

Розвиток мовленнєвої активності засобами мнемотехніки здійснювався за принципом поступового ускладнення. Вчитель логопед починав свою роботу послідовно: спочатку проводилася робота з використанням опорних картинок, далі – мнемодоріжок, пізніше відбувався перехід до мнемотаблиць.

Засобами цього методу були: опорні картинки, мнемодоріжки, мнемотаблиці, які допомагали дітям вибудовувати логічну послідовну розповідь, швидко запам'ятовувати вірші напам'ять і з бажанням розповідати, що активізувало їх мовлення (див. додаток А-К).

Для організації цілеспрямованої роботи нами було укладено *тематичне планування активізації мовлення* у процесі складання розповіді, переказу тексту та вивчення віршів з використанням засобів мнемотехніки, фрагмент якого подано у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Фрагмент тематичного планування активізації мовлення із використанням засобів мнемотехніки в різних видах мовленнєвої діяльності

Тема заняття	Корекційно-розвиткова спрямованість	Методичні особливості заняття
1	2	3
Тема: складання розповіді про меблі (Додаток В)	Завдання: вчити складати описову розповідь про меблі за опорною картиною/ мнемодоріжкою/ мнемотаблицею; активізація мовлення.	Наочність: опорні картинки, мнемодоріжка, мнемотаблиця. Дітям пропонується картинка меблів. Діти по ній відповідають на питання: 1) «Що це?», яка назва меблі? 2) Яким чином використовують? 3) Для якого приміщення призначено? 4) З якого матеріалу зроблено? 5) Яким кольором? 6) Як називаються деталі, з яких складаються меблі? 7) Яку форму мають деталі меблі? 8) Як доглядають за меблями?
Тема: розучування вірша «Золоте курчатко» (Додаток Г)	Завдання: вчити напам'ять вірш «Золоте курчатко» з опорою на мнемодоріжку/ мнемотаблицю; активізація мовлення	Наочність: мнемодоріжка, мнемотаблиця

<i>Продовження таблиці</i>		
Тема: розучування вірша «Морозець, морозець» (Додаток Ж)	Завдання: вчити напам'ять вірш «Морозець, морозець» з опорою на мнемодоріжку/ мнемотаблицю; активізація мовлення	Наочність: мнемодоріжка, мнемотаблиця.
Тема: переказ тексту «Їжачок»	Завдання: вчити переказувати текст про їжачка за опорними картинками/ мнемодоріжкою, /мнемотаблицею; активізація мовлення	Наочність: опорні картинки, мнемодоріжка, мнемотаблиця. Я звірок з лісу. Живу під кущиком - там мій будиночок. На моїй спинці ростуть колючки, вони сірі та гострі. Животик у мене м'якенький, покритий сірою шерсткою. Лапки теж сірі. Вушка маленькі та круглі. Хвостик у мене крихітний. І лапки невеликі. Люблю поїдати жабок і равликів - це смачно!
Тема: складання розповіді про професії (Додаток З)	Завдання: вчити складати описову розповідь про професії за мнемотаблицею; активізація мовлення.	Наочність: мнемотаблиця. Зміст мнемотаблиці: у даній мнемотаблиці представлено послідовну розповідь про професії. На початковому етапі діти визначають професію. Далі вони описують місце роботи, характер трудової діяльності представника цієї професії, особливості спеціального одягу, робочі інструменти та ставлення до професійної діяльності.
Тема: складання розповіді про білку	Завдання: вчити складати описову розповідь про білку за мнемодоріжкою/мнемотабл ицею; активізація мовлення.	Наочність: мнемодоріжка, мнемотаблиця Я - дика тваринка, мешкаю в лісі. Мій будиночок розташований у дуслі дерева. Влітку в мене шубка рудого кольору, а взимку - сірого. Вушка маленькі, трикутної форми, з китицями. Мій хвіст довгий і пухнастий, передні лапи менші за задні. Живлюся горіхами, грибами, ягодами та насінням. Готую запаси на зимовий період. (Я білка).

Теоретичний аналіз засвідчив, що мнемотехніка є багатофункціональною технологією. Тому, на її основі нами було створено різноманітні дидактичні ігри з розвитку мовленнєвої активності досліджуваної категорії дітей, зокрема – *настільно-друковані ігри*, що були також широко упроваджені у корекційно-розвиткові заняття учителялогопеда.

Наведемо приклади таких ігор.

Гра «Скарбничка слів». Зміст гри: Діти «накопичують» нові слова у скарбничці, тобто зображують їх графічно або позначають через символи.

Дітям пропонується відтворити слова, які вони «помістили» у скарбничку слів і побудувати з ними речення або оповідання.

Гра «Відгадай, яка пора року?». Зміст гри: дітям демонструються мнемодоріжки: дитина ідентифікує пору року і конструює за мнемодоріжкою стислу описову розповідь.

Гра «Вгадай тварину». Зміст гри: дітям демонструються мнемотаблиці, на яких схематично представлені характерні ознаки тієї чи іншої тварини. Дитина називає ознаки і ідентифікує тварину, після чого пропонується побудувати зв'язну оповідь про цю тварину.

Гра «Яка казка заховалася?» Зміст діяльності: 1) розпізнати казку за центральними персонажами; 2) відтворити зміст казки; 3) переказати казку за мнемотаблицею.

Ігри з розрізними мнемотаблицями. Завдання: 1) відновити послідовність зображень по пам'яті і побудувати оповідання; 2) відібрати серед низки зображень ті, що належать до даної теми; 3) визначити, де має бути розташоване зображення, що «випало», серед інших; 4) виявити зайве зображення; 5) виявити порушення в послідовності зображень після прослуховування тексту; 6) розмежувати дві події (демонструються дві розрізані мнемотаблиці).

Гра «Не позіхай, потрібну картинку піднімай». Дорослий читає уривок тексту, а дитина знаходить відповідну картинку.

Досвід проведеної експериментальної роботи показав, що впровадження у корекційно-розвиткову роботу засобів мнемотехніки, по-перше – приносило дітям величезну радість, задоволення процесом роботи, викликало інтерес, по-друге – активізувало мовлення. Педагогічне спостереження засвідчило, що діти були готові багаторазово розповідати, складати описи, переказувати казки та оповідання, вчити вірші за допомогою засобів мнемотехніки, а також створювати нові мнемотаблиці (Додатки І-К).

Окрім того, дотримуючись принципу взаємозв'язку логопеда з вихователями та батьками дітей, пропонували використовувати засоби мнемотехніки не лише під час корекційно-розвиткової роботи, а й під час освітньої, ігрової та самостійної діяльності дітей, що полегшувало та прискорювало процес запам'ятовування та засвоєння запропонованого матеріалу, сприяло перетворенню навчання на цікаву та захопливу гру.

1. Просвітницька та профілактична робота з батьками здійснювалася через «Куточки для батьків» та інші форми взаємодії, що дозволяло їм ознайомитися з матеріалами щодо застосування мнемотехнічних засобів для розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку. Тож, окрім «Куточка для батьків» нами були запропоновані такі *форми роботи з ними*: Консультування стосовно специфіки стимулювання мовленнєвої активності старших дошкільників із мовленнєвими відхиленнями.

2. Індивідуальні співбесіди з наданням методичних рекомендацій.

3. Батьківські зустрічі з презентацією фрагментів освітнього процесу з метою акцентувати увагу батьків на мовленнєвому розвитку дітей.

4. Методичні рекомендації з вибору та закупівлі розвивальних ігор для дошкільників з порушеннями мовлення. Презентація спеціалізованої літератури, спрямованої на стимулювання мовленнєвої активності через прийоми мнемотехніки.

5. Інформаційно-просвітницька діяльність.

Таким чином, впровадження в корекційно-розвивальну діяльність інструментів мнемотехніки під час різноманітних видів мовленнєвої діяльності, зокрема – у процесі побудови оповідань, переказу текстів та заучування поетичних творів, а також під час настільно-друкованих ігор із дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ II рівня результативно сприяло активізації їхньої мовленнєвої активності.

3.3. Результати формувального етапу дослідження

З метою визначення ефективності використання мнемотехніки з розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня на формувальному етапі експерименту організовано контрольний зріз. Для його проведення нами було обрано контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи по 10 осіб у кожній. На даному етапі були застосовані методи дослідження ідентичні констатувальному етапу і здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів в КГ і ЕГ, що надало можливість визначити ефективність експериментальної моделі.

Засоби мнемотехніки були запроваджені у корекційно-розвиткову роботу учителя логопеда, що надавало комплексний цілеспрямований вплив.

Результати дослідження за першим показником першого критерію засвідчили ефективність впровадження у корекційно-розвиткову роботу мнемотехніки з розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ II рівня, що підтверджено позитивною динамікою в якісному та кількісному значеннях (див. рис.3.5):

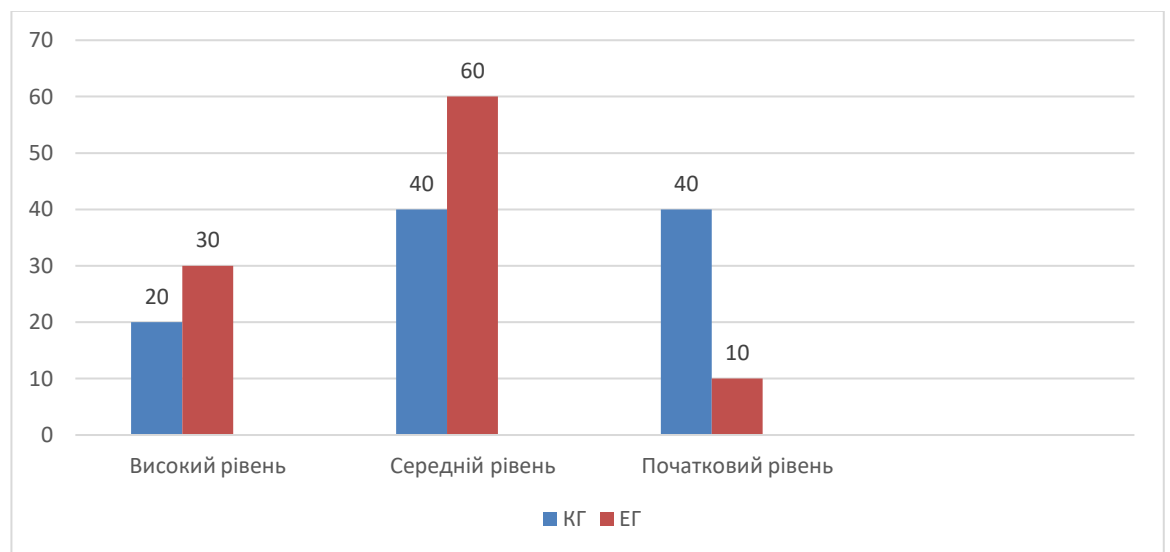

Рис. 3.5. Порівняльний аналіз рівнів розвитку мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня КГ та ЕГ

Із рис 3.5 ми бачимо, що високий рівень мовленнєвої активності в дітей ЕГ (30,0%) зріс на 10,0%, порівняно з КГ (20,0%), середній – на 20,0% (ЕГ – 60,0%; КГ – 40,0%). Значно скоротилася кількість дітей, у яких виявлено низький рівень мовленнєвої активності, зокрема – на 30,0% (ЕГ – 10,0%; КГ – 40,0%).

Порівняльні результати дослідження за другим показником першого критерію засвідчили покращення кількісних і якісних даних в ЕГ, порівняно з КГ за всіма рівнями як в ігровій, так і в освітній діяльності. Засвідчено відсутність початкового рівня прояву мовленнєвої активності в ігровій діяльності в ЕГ – 0,0%, натомість в КГ кількісні показники залишились на рівні вихідних даних – 40,0%. Відповідно, на середньому і високому рівнях відбулося збільшення кількісних показників в ЕГ на 20,0%.

Аналіз результатів дослідження засвідчив покращення рівнів розвитку мовленнєвої активності респондентів з ЕГ під час освітньої діяльності, а саме: зменшення на 40,0% – початкового рівня, збільшення на 30,0% – середнього рівня та на – 10,0% високого рівня (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Порівняльний аналіз рівнів прояву мовленнєвої активності дітей
із ЗНМ II рівня в різних видах діяльності в КГ та ЕГ**

Рівні МА /розподіл за групами	Ігрова діяльність		Освітня діяльність	
	КГ, у %	ЕГ, у %	КГ, у %	ЕГ, у %
Початковий (I група)	40,0	0,0	60,0	20,0
Середній (II група)	40,0	60,0	30,0	60,0
Високий (III група)	20,0	40,0	10,0	20,0

Отже, результати дослідження за першим критерієм засвідчили ефективність експериментальної моделі на тлі покращення якісних і кількісних даних.

Здійснений порівняльний аналіз отриманих даних за другим критерієм – проявом видів мовленнєвої активності респондентами у побутових ситуаціях засвідчив покращення результатів за всіма показниками (див. рис. 3.6).

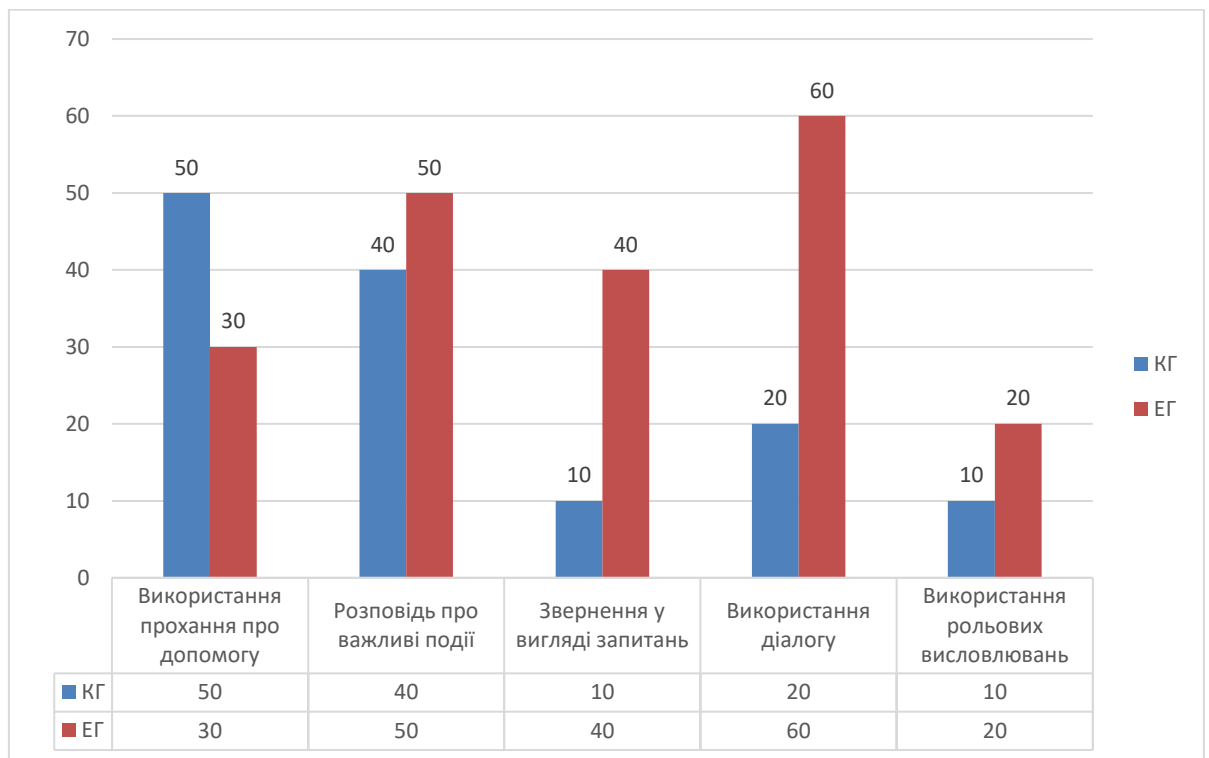

Рис. 3.6. Порівняльні результати рівнів прояву видів мовленнєвої активності дітей із ЗНМ II рівня побутових ситуаціях в КГ та ЕГ

Аналізуючи рисунок 3.6 і супровідну таблицю, можна констатувати, що демонструючи зацікавленість партнерами по комунікації, діти з ЕГ почали частіше ініціювати звернення до оточення із запитаннями, що засвідчує приріст кількісних показників у цій групі з різницею в 30,0%, водночас зменшилася кількість звернень про допомогу з різницею в 20,0%, що свідчить про формування спроможності автономно вирішувати деякі

побутові проблеми, покращилися кількісні показники (на 10%) стосовно рольових висловлювань та побудови оповідань про значущі події.

Унаслідок проведеної корекційної роботи у дітей ЕГ зросла мотивація до комунікативної взаємодії: середні показники діалогічної активності на контрольному етапі збільшилися майже втричі – від 27 до 77 слів протягом періоду спостереження, що на 40,0% перевищує показники КГ.

Педагогічне спостереження показало, що у комунікації з оточенням діти ЕГ стали активнішими та ініціативнішими. Їхня мовленнєва активність проявлялася не лише у ситуативних висловлюваннях (що характеризує низький рівень), а й у розповідях про власні враження, обговоренні людських вчинків, міжособистісних відносин, своєї та чужої поведінки, тобто у позаситуативно-особистісних формах комунікації, які свідчать про середній та високий рівні мовленнєвої активності.

Враховуючи те, що у дітей з ЕГ значно покращилися рівні мовленнєвої активності та засвідчено активізацію мовленнєвих висловлювань у побутових ситуаціях, нами було додатково здійснено аналіз позаситуативно-особистісних висловлювань дітей в ЕГ і КГ (див. рис. 3.7).

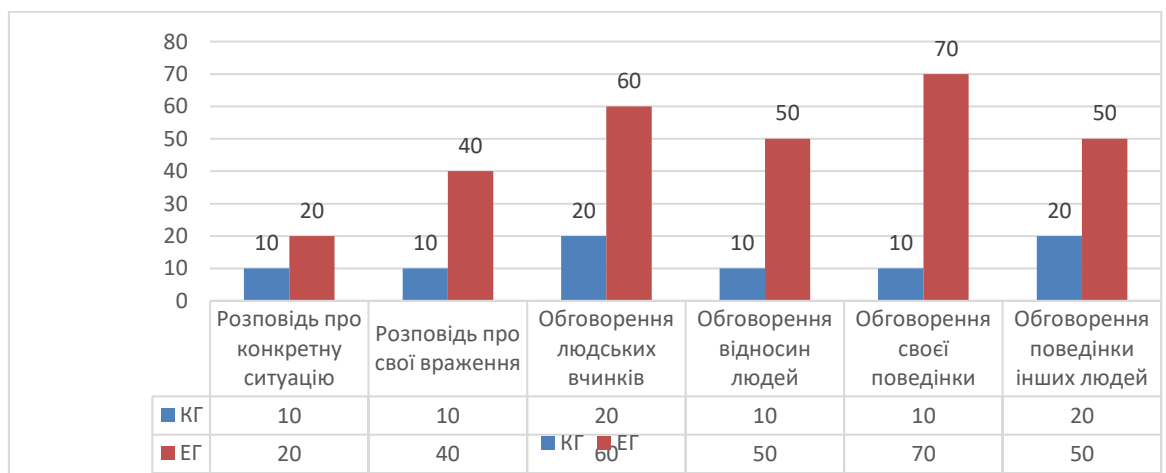

Рис. 3.7. Форми позаситуативно-особистісних висловлювань у дітей із ЗНМ II рівня КГ та ЕГ

Із рисунка 3.7 ми бачимо, що найбільшу різницю між ЕГ і КГ, зокрема у 60,0% – виявлено у такій формі позаситуативно-особистісного висловлювання, як обговорення своєї поведінки; різницю у 40,0% – обговорення людських вчинків, обговорення відносин людей; різницю у 30,0% – розповідь про свої враження, обговорення поведінки інших людей; різницю у 20% – розповідь про конкретну ситуацію. Отже, ці дані кількісно і якісно підтверджують перехід на більш високі рівні розвитку мовленнєвої активності респондентів ЕГ порівняно з КГ.

Педагогічне спостереження підтвердило, що в дітей ЕГ інтенсифікувалася комунікативна орієнтація мовленнєвих висловлювань, фокусування на партнері, сформувалися різноманітні стабільні мотиви мовленнєвої взаємодії. Діти опанували здатність успішно імплементувати в практику комунікації мовленнєві зразки, вміння та навички, набуті в процесі корекційної діяльності.

Таким чином, проведений експеримент засвідчив ефективність експериментальної моделі щодо покращення кількісних і якісних показників досліджуваного феномену. Застосована система активізації комунікації засобами мнемотехніки сприяла розвитку кількісних та якісних характеристик мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ II рівня і може бути впроваджена у практичну роботу вчителя-логопеда.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі магістерської роботи представлено практичні засади розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки із обґрунтуванням відповідної експериментальної моделі, організаційно-змістовими аспектами корекційно-розвиткової роботи з розвитку досліджуваного явища та результати формувального етапу дослідження.

Розроблено і обґрунтовано модель розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки, що містить три блоки: цільовий (мета, напрями, підходи, принципи, педагогічні умови), методичний (організаційні аспекти, засоби мнемотехніки, тематичне планування, настільно-друковані ігри), результативний (критерії, показники, методика вивчення, передбачений результат). Експериментальна модель була реалізована у процесі корекційно-розвиткової роботи, що проводилася вчителем логопедом зі старшими дошкільниками із ЗНМ II рівня.

Конкретизовано організаційно-змістові аспекти корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ II рівня, зокрема визначено завдання, засоби мнемотехніки, послідовність роботи щодо їх використання. Укладено тематичне планування активізації мовлення у процесі складання розповіді, переказу тексту та вивчення віршів з використанням засобів мнемотехніки, що представлено у вигляді таблиці за розділами: «тема заняття», «корекційно-розвиткова спрямованість», «методичні особливості заняття». Розроблено та упроваджено у корекційно-розвиткові заняття настільно-друковані ігри з розвитку мовленнєвої активності досліджуваної категорії дітей на основі використання засобів мнемотехніки.

Базуючись на принципі взаємозв'язку, з метою просвітницької та профілактичної роботи з батьками, запропоновано форми взаємодії з ними щодо ознайомлення з особливостями використання засобів мнемотехніки з розвитку мовленнєвої активності («Куточок для батьків», консультації, бесіди, батьківські збори, рекомендації, роз'яснювальна робота, демонстрація спеціальної літератури тощо).

Порівняльні результати за першим критерієм засвідчили покращення рівнів мовленнєвої активності в ЕГ порівняно з КГ, зокрема: збільшенням на 10,0% високого рівня, на 20% – середнього, та зменшенням на 30,0% –

початкового рівня. Конкретизуючи отримані дані, зазначимо, що в ігровій діяльності у дітей ЕГ відбулося покращення на 20% результатів високого і середнього рівнів та відсутність початкового (0%). Так само і в освітній діяльності – збільшення на 10% високого рівня, на 30% – середнього і зменшення на 40,0% – початкового рівня.

Порівняльні результати за другим критерієм засвідчили покращення результатів за всіма показниками, а саме: зростання інтересу до спілкування, звернення до оточуючих із запитаннями (різниця у 30,0%), побудова рольових висловлювань та складання розповіді про важливі події (різниця у 10,0%), користування діалоговою формою спілкування (різниця у 40,0%). Засвідчено прояв мовленнєвої активності у різних формах позаситуативно-особистісних висловлювань – обговорення своєї поведінки (різниця у 60,0%), людських вчинків та відносин між ними (різниця у 40,0%), розповідь про свої враження та обговорення поведінки інших людей (різниця у 30,0%), розповідь про конкретну ситуацію (різниця у 20%).

Таким чином, застосована система активізації комунікації засобами мнемотехніки сприяла покращенню кількісних та якісних параметрів мовленнєвої активності старших дошкільників з ЗНМ II рівня. Таким чином, здійснений експеримент підтвердив ефективність експериментальної моделі, що доведено кількісними і якісними даними в ЕГ на формувальному етапі дослідження.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено дослідження проблеми розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки. Отримані у ході дослідження результати надали змогу сформулювати такі висновки:

1. Теоретичний аналіз дозволив виявити особливості розвитку дітей із ЗНМ II рівня, специфіку використання технології мнемотехніки у роботі із дошкільниками. З'ясовано, що загальне недорозвинення мовлення визначається як комплексне мовленнєве порушення, що характеризується недостатньою сформованістю усіх складових мовленнєвої системи – лексичної, фонетичної та граматичної. У науковій літературі виділяють чотири рівні ЗНМ, кожен з яких відображає певний ступінь тяжкості та специфіку мовленнєвих порушень.

Визначено, що в аспекті мовленнєвої активності діти із загальним недорозвитком мовлення II рівня проявляють певну спроможність до формування простих фраз, однак артикуляційні спотворення та недостатній розвиток морфологічних та фонематичних навичок суттєво обмежують їхню комунікативну діяльність, що потребує системної педагогічної корекції та підтримки.

Таким чином, корекційно-розвивальна робота з дітьми цієї категорії вимагає тривалого і послідовного залучення логопедів, батьків та вихователів, що обумовлює необхідність пошуку й впровадження ефективних методик. Особливу увагу приділено використанню мнемотехнічних прийомів як дієвого засобу активізації мовленнєвої діяльності старших дошкільників із ЗНМ II рівня.

2. Укладено діагностичну методику вивчення рівнів розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ II рівня, що включає два критерії з відповідними показниками: 1) наявний стан розвитку мовленнєвої активності (рівні розвитку МА; рівні прояву МА у

різних видах діяльності); 2) прояв видів мовленнєвої активності у побутових ситуаціях (використання прохань про допомогу; розповідь про важливі події; звернення у вигляді запитань; використання діалогу; використання рольових висловлювань). Критеріями оцінювання визначено початковий, середній і високий рівні.

3. Результати констатувального етапу дослідження виявили найбільшу кількість респондентів початкового (40,0%) та середнього (40,0%) рівнів розвитку мовленнєвої активності, що вплинуло на їхнє спілкування в ігровій (початковий рівень – 40%), освітній (початковий рівень – 60%) та побутовій діяльності (звернення – 10%, запитання – 10%, діалог – 20,0%) і характеризувалося епізодичністю та мало більш активний прояв, саме коли потрібна була допомога (50,0%), або потрібно було повідомити про щось важливе (40%).

4. Розроблено і обґрунтовано модель розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із ЗНМ II рівня засобами мнемотехніки, що включала три блоки: цільовий (мета, напрями, підходи, принципи, педагогічні умови), методичний (організаційні аспекти, засоби мнемотехніки, тематичне планування, настільно-друковані ігри), результативний (критерії, показники, методика вивчення, результат) і була впроваджена у корекційно-розвиткову роботу вчителя логопеда за підтримки в освітній діяльності вихователями батьками.

5. Конкретизовано організаційні аспекти корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовленнєвої активності (завдання, засоби мнемотехніки, послідовність роботи). Укладено тематичне планування та розроблено настільно-друковані ігри, запропоновано форми взаємодії з батьками з метою просвітницької роботи щодо активізації мовлення дітей із ЗНМ II рівня за допомогою засобів мнемотехніки.

6. Порівняльні результати під час контрольного зрізу на формувальному етапі дослідження засвідчили покращення якісних і кількісних даних, що характеризували стан мовленнєвої активності в ЕГ

порівняно з КГ за всіма показниками: загальні рівні розвитку МА (високий <10,0%, середній <20%, початковий >30,0%); рівні розвитку МА в ігровій діяльності (високий <20,0%, середній <20%, початковий >40,0%); освітній діяльності (високий <10,0%, середній <30%, початковий >40,0%); побутовій діяльності (зростання інтересу до спілкування, звернення до оточуючих із запитаннями (<30,0%), побудова рольових висловлювань та складання розповіді про важливі події (< 10,0%), користування діалоговою формою спілкування (< 40,0%).

Результати контрольного зрізу засвідчили, що мовленнєва активність респондентів ЕГ мала прояв у різних формах позаситуативно-особистісних висловлювань, у таких як: обговорення своєї поведінки (< 60,0%), людських вчинків та відносин між ними (< 40,0%), їхньої поведінки тощо (30,0%); розповідь про свої враження (<30,0%) та конкретну ситуацію (< 20%).

Таким чином, створена й теоретично обґрунтована експериментальна модель активізації мовленнєвої активності через застосування засобів мнемотехніки справила позитивний вплив на кількісні та якісні показники старших дошкільників із ЗНМ II рівня в ЕГ і може бути впроваджена у практичну вчителялогопеда та вихователів логопедичної групи.

Перспективним напрямом подальшого наукового пошуку є розробка методичних рекомендацій для вчителівлогопедів на підґрунті результатів дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендарук А.О. Проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей. URL: <http://surl.li/jigyic> (дата звернення 17.04.2024).
2. Бабич Н. М. Допоміжна комунікація як один із засобів формування комунікативних навичок у дітей з порушенням зору та інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2024. С. 6-14.
3. Базима Н. В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку: автореф. дис..... канд.пед.наук..Київ. 2014. 22 с.
4. Базима Н. В., Велика С. П. Методика обстеження комунікативної активності старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. 2020. № 8. С. 3-14.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2024. 342 с.
6. Білаш О.Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку *Дитячий садок*. 2020. № 2. С. 12-15.
7. Богуш А. М. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема. *Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення : зб. наук. праць*. Київ ; Запоріжжя, 1998. Вип. 11. С. 5-16.
8. Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л. та ін. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
9. Боряк О. В., Косенко Ю.М. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовленнєвої діяльності дітей із комплексними порушеннями. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 35, Т. 1. С. 264-270.
10. Васьківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 2019. С.33-38.

11. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Дитячий садок*. 2004. № 20. С. 10-13.
12. Галецька Ю. Дослідження стану сформованості звуковимови у старших дошкільників з порушеннями мовлення. *Inclusion and Diversity*. 2025. № 5. С. 15–18.
13. Гиленко Юлія Сергіївна. Мнемотехніка як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (22 листопада 2023 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 357-360.
14. Городиська, В. В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя: КПУ. 2020. (69), Т. 1, С. 56-61.
15. Гончаренко А. М., Дятленко Н. М. Комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою «Стежина». Київ, 2020. 223 с.
16. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей / *Дошкільне виховання*. 2024. № 7. С. 18-19.
17. Гріньова О. М. Гроза О. С. Особливості особистісного розвитку старших дошкільників з ЗНМ. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2020. С. 322-326.
18. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР, 2015. 32 с.
19. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. Київ. : Академвидав, 2015. 304 с.
20. Душка А. Л. Проблеми корекції недоліків розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільної спеціальної

освітньої установи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціально-педагогічна. 2023. №. 23 (2). С. 210-218.

21. Дюсембіна А.С. Мнемотехнічні прийоми як засіб корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*. Харків, 2023. С.369-372.

22. Єлік А. В. Прийоми стимуляції мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку. *Магістерські студії : альманах*. Херсон : ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 229-231.

23. Єнгаличева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2024. Вип. 50. С. 87-91.

24. Ільїна Н. В. Проблема формування образного мовлення у дітей дошкільного віку в нормальному та патологічному онтогенезі. *Педагогічні науки: зб. наук, праць*. Вип. 56. Херсон : Видавництво ХДУ, 2021. С. 169-174.

25. Ілляшенко Т.Д., Бастун Н.М., Сак Т.В. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. К., 1997. 128 с.

26. Клименко А. І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2 (58). С. 130-135.

27. Кобзева І. М., Переворська О. І. Організація корекційної роботи як основа формування комунікативної готовності дошкільників із ЗНМ III рівня до шкільного навчання. *Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference*. Prague, Czech Republic. 2022. С. 463-467.

28. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. Вид. допов. та переробл. Київ : Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

29. Конопляста С. Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб. за ред. М. К. Шеремет. Київ: Знання, 2015. 293 с.

30. Кротенко В. І., Оробей М. О. Загальна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 26. С. 333-337.

31. Крутій К. Л. Методика проведення індивідуальних занять із мовленнєво пасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС Лтд», 2015. 320 с.

32. Кузава І. Б., Луканьова Л.О. Науково-практичні засади організації дошкільної інклюзивної освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2023. № 2 (5). С. 84–89

33. Курєнкова, А. (2023). Інноваційні технології мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ в роботі вчителя-логопеда. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. №62.Т. 2.С. 248-249.

34. Літвінова О. В. Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. Київ. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. № 23. С. 343

35. Луцан Н. І. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2020. № 2(49). С. 118-121

36. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал. Київ : Літера ЛТД, 2003. 104 с.

37. Мартиненко І. В. До проблеми порушень комунікації у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2020. С.288-290.

38. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Логопедія*. 2022. №. 2. С. 44-48.

39. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2020. С.342-348.

40. Мартиненко І. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення . *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. №. 4. С. 33-42.

41. Матяш, О. М., Перетяга, Л. Є. Використання інноваційних методів у процесі корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення. *Харківський природничий форум: V Міжнародна конференція молодих учених* (Харків, 19-20 травня 2022 р.). Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. 2022. С. 131–133.

42. Міщенко М. С., Таран О. П. Мотивація до подолання мовленнєвих порушень як провідний чинник корекції мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Вісник факультету корекційної та соціальної педагогіки та психології КПНУ імені Івана Огієнка*. Випуск 9. 2020. №. 9. С. 189-194.

43. Омельченко І. Технологія формування хронотопу комунікативної діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. № 2. С. 59-66.

44. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <http://surl.li/vgdrzr> (дата звернення 23.05.2024).

45. Пулавська Н. Б. Складання серіації завдань з розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку засобом мнемотехніки : кваліфікаційна робота; науковий керівник: доцент, канд. соц. наук Т. Г. Коломоєць. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 69 с.

46. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 284 с.

47. Рібцун Ю. В., Василенко І. М. До проблеми формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. №. 9. С. 92-97.

48. Рібцун Ю. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 40 с.

49. Руденко Т. Ю. Особливості мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Теоретичні основи педагогіки й сучасні аспекти виховання*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 13-14 травня 2022 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С.49-53.

50. Сак Т.В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. К.: Актуальна освіта, 2005. 246 с.

51. Самсонова О.О., Чорна Г.В., Бобровська Х.В. Методи і прийоми мнемотехніки як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 53. Том 1. С. 177-182.

52. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. Частина І. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. 238 с.

53. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник Частина 2. Навчання і виховання дітей. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 224 с.

54. Січкачук Н. Д. Використання невербальних засобів спілкування на логопедичних заняттях зі старшими дошкільниками. *Науковий часопис*

імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. № 22. С. 243-245.

55. Теницька О. І., Безверха І. Г., Солодовник М. К. Розвиток мовлення старших дошкільників із ЗНМ. *Наукові записки*. 2024. № 158. С. 144–152.

56. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. *Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами*. 2018. Т. 8. С. 224-229.

57. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навч.-метод посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 126 с.

58. Чумаченко А., Гаврилівна Л. Мнемотехніка для дошкільнят. Видавництво «Шкільний світ». 2019 р. 168 с.

59. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 672 с.

60. Яковенко А. Корекційно-логопедична програма з формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до школи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2020. №. 20. С. 251-256.

61. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 24. С. 273-277.

62. Ярмошук О. О., Василюк В. М. Використання мнемотехніки як активного методу навчання. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 182-189.

63. Miller L. J. Sensational Kids: Hope and Help for Children with Sensory Processing Disorder (SPD). Published by Tarcher Perigee. 2014. 464 p.

64. Pakhomova, N., Baranets, I., Pakhomova, V., Scherban, O., Boryak, O. Comprehensive approach to the treatment of motor alalia in preschool children. *Svit medytsyny ta biolohii* – The world of medicine and biology. 2021. no. 1(75), pp. 125-129.